

Eli Kvamme
Tonje Sibbern
Inga Gullhav

DIAKONHJEMMET HØGSKOLE | RAPPORT 2010/1

De vet hvordan du har det

Evaluering av prosjektet
De gjemte og glemte barna

De vet hvordan du har det

Evaluering av prosjektet

De gjemte og glemte barna

Av

Eli Kvamme

Tonje Sibbern

Inga Gullhav

Diakonhjemmet Høgskole, rapport 2010/1

ISBN: 978-82-8048-083-5

ISSN: 1891-2753

Hva burde jeg gjøre når pappa er full?

*Jeg er en jente på 13. Faren min drikker veldig mye...
Han kan være full nesten hver dag, og når han er full
blir han ikke alltid like snill.*

*Han sitter og slenger ut masse slemme kommentarer,
akkurat som om vi andre ikke har følelser. Jeg kan
ikke fortelle om alle gangene, men jeg kan med hånden
på hjertet si at det ikke er gøy å gråte seg i søvn. Ikke
så ofte som jeg gjør. Jeg prøver å si at det ikke er min
skyld, men ofte føles det som han ikke byr seg om
barna sine, og det gjør vondt. Finnes det noe jeg kan
gjøre for å hjelpe ham til de bedre veier? og hva burde
jeg gjøre nå han er full, trekke meg unna, eller si noe,
eller noe annet?*

Sitat fra nettstedet www.barnogunge

Forord

Evalueringen er gjort på oppdrag fra Arbeiderbevegelsens Rus- og Sosialpolitiske Forbund (AEF). Arbeidet startet i mai 2009 og ble avsluttet i desember 2009.

Høgskolelektor Eli Kvamme har vært prosjektleder og høyskolelektorene Tonje Sibbern og Inga Gullhav har vært prosjektmedarbeidere. Tonje Sibbern har deltatt på fokusintervjuene og i bearbeiding og analyse av datamaterialet. Inga Gullhav har deltatt i analysen av nettstedet og har beskrevet [www.barnogunge](http://www.barnogunge.no) (kap.9.1 og 9.2) Rapporten for øvrig er skrevet av Eli Kvamme.

Vi vil rette en stor takk til deltakerne i støttegruppene, foreldrene og gruppelederne og ansatte som deltok i intervjuene. En spesiell takk til prosjektleder som la til rette for intervjuene og bidro med verdifull informasjon underveis i prosjektet.

Til slutt vil vi takke førsteamanuensis Olav Dalland for nyttige innspill underveis.

Spørsmål kan rettes til Eli Kvamme kvamme@diakonhjemmet.no

Sammendrag

Denne rapporten er en evaluering av prosjektet *De gjemte og glemte barna* i regi av Arbeiderbevegelsens Rus og –sosialpolitiske forbund (AEF). Prosjektet arrangerer støttegrupper /kurs for barn av unge av rusmisbrukere. I tillegg driver de nettstedet www.barnogunge.no.

Støttegruppene/kurset består av åtte møter med ulike tema. Intensjonen er blant annet at deltakerne skal lære at de ikke kan kontrollere og at de heller ikke er ansvarlig for voksnes rusmisbruk. Videre skal de lære å uttrykke egne følelser, se valgmuligheter og beskytte og ta vare på seg selv. Gruppene ledes av voksne frivillige. Opplæringen deres består av et todagers kurs i tillegg til en periode som observatør i grupper med erfarne gruppeledere.

AEF ønsket en evaluering av

- ✓ deltakernes utbytte av støttegruppene
- ✓ foreldrenes og gruppelederne vurdering av deltakernes utbytte
- ✓ opplæring og veiledning av gruppelederne
- ✓ informasjonsvirksomheten
- ✓ nettstedet

Evalueringen skulle avdekke både sterke og svake sider ved prosjektet, diskutere muligheter for forbedringer og skissere forslag for videre arbeid.

Data ble samlet inn ved bruk av fokusgruppeintervjuer med henholdsvis barn, unge, foreldre og gruppeledere. Nødvendige bakgrunnsopplysninger ble fremskaffet ved hjelp av intervjuer med nøkkelpersoner og dokumentanalyse.

Evalueringen viser at deltakerne vi intervjuet var meget fornøyd med utbyttet av kurset. Det å treffe andre i samme situasjon hadde stor betydning. Å få anledning til å uttrykke

følelser på egne premisser i trygge omgivelser var også sett på som viktig. Gruppelederne ble beskrevet som trygge voksne som deltakerne hadde stor tillit til.

Foreldrene som ble intervjuet var enige om at barna hadde hatt stort utbytte av kurstilbudet. De mente barna og ungdommene hadde fått det de kalte et *annet språk*. Det ga seg uttrykk i at de klarte å snakke mer åpent om familiens rusproblemer, noe som tyder på at de ikke lenger følte samme skam knyttet til problematikken.

Både ungdommene og foreldrene hadde brukt lang tid på å finne tilbudet og var frustrert over hvor liten kjennskap det var til prosjektet i behandlingsapparatet de hadde vært i kontakt med. Her ligger utfordringen for prosjektet å gjøre det kjent i alle ledd i organisasjonen hos viktige samarbeidspartnere som for eksempel Blå Kors.

Gruppelederne vi intervjuet mente at ungdommene og barna hadde stort utbytte av kurset. De hadde eksempler på at kurset hadde gitt deltakerne et verktøy til å håndtere følelser og finne løsninger. De problematiserte imidlertid at noen barn og unge deltok for tredje og fjerde gang og mente det var viktig at de som hadde behov for det, fikk hjelp til å komme videre. Prosjektet hadde allerede satt i gang noen tiltak blant annet gjennom samarbeidet med AKTIV, men det manglet fremdeles et egnet tilbud for barna under 13 år.

Gruppelederne var godt fornøyd med opplæring og veiledning. I stedet for et oppsummeringsmøte etter gruppemøtene, kunne de tenke seg individuell veiledning ved behov. Gruppelederne vi intervjuet kunne tenke seg en mer forutsigbar og planmessig utnyttelse av deres ressurser.

T-banekampanjen og skolekampanjen hadde ikke gitt særlige resultater når det gjaldt å rekruttere barn og unge til kursene. Erfaringer fra andre prosjekter viser at skolene mottar så store mengder informasjonsmateriell at det ofte ikke blir distribuert videre til lærerne (Sverdrup og Baklien 2002). For å nå ut til målgruppen kan det derfor være mer hensiktsmessig å henvende seg direkte til skolehelsetjenesten i områder der det er konkrete planer om å opprette grupper.

Nettstedet www.barnogunge.no har gode og relevante tekster. Innholdet er oversiktlig og lett å navigere i. Evalueringen avdekket at nettstedet må overvåkes bedre for å sikre en god kommunikasjon med brukerne. Det handler om å fjerne utdatert stoff og sikre at de besvarte innleggene blir publisert fortløpende.

Organiseringen av prosjektet er sårbar. For å sikre kontinuitet må det legges konkrete planer for rekruttering til gruppene og konkrete planer for å rekruttere frivillige gruppeledere. Planene må være realistiske ut fra de ressursene prosjektet har til rådighet.

Innhold

Forord	7
Sammendrag	9
1. Innledning	17
2. Problemstilling og metode	19
2.1 Problemstilling.....	19
2.2 Evalueringsdesign	20
2.3 Fokusgruppeintervju	21
2.4 Dokumentanalyse	21
2.5 Kvalitative intervju	21
2.6 Gjennomføring av intervjuene	22
2.6.1 Ungdomsgruppen.....	22
2.6.2 Barnegruppen/Mellomgruppen	22
2.6.3 Foreldrene	22
2.6.4 Gruppelederne	23
2.6.5 Intervju med nøkkelpersoner	23
2.7 Forskningsetiske aspekter	23
2.8 Analyse av data	24
3. Prosjektet <i>De gjemte og glemte barna</i>	25
3.1 Organisering av prosjektet	26
3.1.1 Ansatte	26
3.1.2 Støttegruppene	26
3.1.3 Gruppelederne	26
3.2 Målgruppen	26
3.3 Samarbeidspartnere	28

3.4	Støttegruppene/Innhold i kursene	29
3.4.1	Emner for møtene:	29
3.4.2	Gruppregler	30
3.5	Gruppelederne	30
3.5.1	Opplæring.....	30
3.5.2	Gruppelederrollen.....	30
4.	Funn fra fokusgruppeintervju.....	33
4.1	Ungdommene.....	33
4.1.1	Det er ikke vi som er problemet	33
4.1.2	Form og innhold i kurset.....	34
4.1.3	De vet hvordan du har det	35
4.1.4	De er ikke typisk lærere eller ledere	36
4.1.5	Pratekurs eller AKTIV-gruppe?	37
4.1.6	Skulle ønske det var flere som hadde hørt om det.....	37
4.2	Barna.....	37
4.2.1	Forventningene	37
4.2.2	Innhold i kurset	38
4.2.3	Utbytte av kurset.....	39
4.2.4	Gruppelederne er der for oss	39
4.2.5	Planer fremover	40
4.3	Foreldrene.....	40
4.3.1	Barna har fått et annet språk.....	42
4.3.2	Planer fremover	43
4.3.3	Forslag til forbedringer.....	44
4.3.4	Vurdering og anbefalinger	44
5.	Gruppelederne.....	47

5.1	Gruppeledernes vurdering av opplæringen	47
5.2	Gruppeledernes vurdering av deltakernes utbytte av kurs/ støttegruppene.....	48
5.3	Veiledning og oppfølging.....	49
5.3.1	Loggskrivning åpner for refleksjon	50
5.3.2	Veiledning og oppfølging	50
5.3.3	Å være frivillig	51
5.3.4	Vurdering og anbefalinger	52
6.	Tid, sted og varighet	55
7.	Informasjonsstrategi	57
7.1	Informasjonsmateriell	57
7.1.1	T- banekampanjen.....	57
7.1.2	Brosjyre	58
7.1.3	Vurdering og anbefalinger	58
7.2	Skolekampanjen	59
7.2.1	Skolekampanjen vurdering og anbefalinger	59
7.3	Navn på støttegruppene	61
8.	Dokumentasjon av henvendelser, deltakere og innhold i kurset	63
8.1	Statistikk	63
8.2	Loggbøkene	63
9.	Nettstedet www.barnogunge.no	65
9.1	Hvordan nettstedet kommuniserer	65
9.1.1	Hva ønsker nettstedets eier å formidle?	65
9.1.2	Hva består nettstedet av?	66
9.1.3	Hva er den faktiske opplevelsen av nettstedet?.....	68
9.2	Hvordan fungerer de interaktive elektronisk baserte tilbudene om råd og støtte?	68
9.2.1	Forumet Spørsmål og svar.....	68

9.2.2	Forum og diskusjon	69
9.3	Hvordan kan nettstedet forbedres, styrkes og kvalitetssikres?	69
10.	Organisering av prosjektet	73
11.	Avsluttende kommentarer	75
	Litteraturliste	77
Vedlegg 1	Til foresatte	79
Vedlegg 2	Til gruppeledere	81
Vedlegg 3	Til kursdeltakere i Barnogunge	83

1. Innledning

Det er vanskelig å tallfeste nøyaktig hvor mange barn som lever i familier der en eller begge foreldre misbruker rusmidler fordi misbruket ofte er skjult. Arbeids- og sosialdepartementet opererer med et estimat på 200000 i Statusrapport om rusmiddelsituasjonen i 2005 (Solbakken og Lauritzen 2006).

Barn av foreldre med psykisk sykdom og rusmiddelavhengighet har ikke hatt lovfestede rettigheter i helsetjenesten, og hjelpen de får er ofte tilfeldig og mangelfull. Innenfor fagmiljøene er det en utbredt oppfatning at tilbudet til disse barna er mangelfull (Solbakken og Lauritzen 2006). Lovendringen som trådte i kraft 1. januar 2010, kan imidlertid legge forholdene til rette for at barn av rusmiddelbrukere i mindre grad blir ”gjemt og glemt”. Loven skal sikre at mindreårige barn får bedre oppfølging når foreldrene mottar helsehjelp. Helsepersonell får blant annet plikt til å undersøke om rusmiddelbrukere har mindreårige barn og om nødvendig gi disse et egnet tilbud.

Arbeiderbevegelsens Rus og –sosialpolitiske forbund (AEF) tok i 2003 initiativ til prosjektet *De glemte og gjemte barna*. Hensikten var å opprette pedagogiske støttegrupper for barn av rusmisbrukere. Prosjektet fikk støtte av Sosial og –helsedirektoratet. Hovedvisjonen for prosjektet *De glemte og glemte barna* er å gi barn og unge mulighet for trygge og fullverdige liv på egne premisser, uavhengig av foreldrenes rusmisbruk, samt å bidra til å forhindre at barn og unge fra hjem med rusrelaterte problemer selv begynner å bruke rusmidler.

AEF ønsker å få evaluert tre sentrale deler av dette prosjektet:

- ✓ Kursene/ støttegruppene
- ✓ Informasjonsvirksomheten og dens hensiktsmessighet
- ✓ Hjemmesiden og de elektronisk baserte tilbud om rådgivning og støtte

2. Problemstilling og metode

I oppdraget heter det at evalueringen skal tydeliggjøre både sterke og svake sider i prosjektet for å kartlegge kritiske faktorer, diskutere muligheter for forbedring og skissere alternative retninger og forslag for videre arbeid.

2.1 Problemstilling

AEF ønsket å få belyst følgende spørsmål i evalueringen:

Støttegruppene:

- ✓ Hvordan vurderer barn og unge utbyttet av støttegruppene?
- ✓ Hvilke synspunkter har de på tid, sted, varighet, tilgjengelighet og størrelse på gruppene?
- ✓ Hvordan vurderer foreldre/pårørende utbyttet av gruppene for deres barn og unge? Hvilke synspunkter har de på tidspunkt, varighet, tilgjengelighet, informasjon, foreldremøtene, faglige temakvelder?

Gruppelederne:

- ✓ Hvordan vurderer gruppelederne at støttegruppene fungerer for barna og ungdommene?
- ✓ Hvordan fungerer opplæring, veiledning og oppfølging av gruppelederne?

Informasjonsvirksomheten:

- ✓ Hvor hensiktsmessig er informasjonen med hensyn til å oppnå kontakt med målgruppen og bygge ned tersklene for å ta kontakt?
- ✓ Hvor hensiktsmessig er informasjonsstrategien med tanke på å nå målgruppen?
- ✓ Hvordan kan informasjonsstrategi og informasjonsinnhold eventuelt forbedres?

Nettstedet:

- ✓ Hvordan kommuniserer hjemmesiden www.barnogunge.no og hvordan er den informasjonen som blir gitt der?
- ✓ Hvordan fungerer de interaktive delene av hjemmesiden og særlig de elektronisk baserte tilbudene om råd og støtte?
- ✓ Hvordan kan disse elektronisk baserte tilbudene forbedres, styrkes og kvalitetssikres?

AEF ønsket også å få frem hvordan samarbeidspartnere i helse- og sosialtjenestene så på tilbudet. Dette spørsmålet lot seg imidlertid ikke belyse i evalueringen fordi prosjektet ikke hadde knyttet seg til faste samarbeidspartnere i helse og – sosialtjenestene.

2.2 Evalueringsdesign

Mens problemstillingen refererer til *evalueringssinnhold*, refererer *evalueringdesignet* til dens struktur (Weiss 1998 i Sverdrup 2002). Designet skisserer opp en plan der det går frem hvordan og fra hvem data skal hentes inn og hvilke metoder som skal benyttes (Sverdrup 2002:101).

Det er ønskelig at resultatene fra evalueringen skal fremme innsikt, forståelse og læring, slik at eventuelle svakheter ved tilbudet kan forbedres. I evalueringer som bruker erfaringsdata, benyttes gjerne kvalitative metoder, som for eksempel casestudier og ulike former for kvalitative intervjuer. I tillegg kan dokumentanalyser være svært nyttig (Sverdrup 2000: 130).

Valg av design er ikke bare avhengig av problemstilling og hva slags type evaluering som skal gjennomføres. Også rammevilkår som tilgjengelig tid og økonomi legger føringer på designet (Sverdrup:2000 102). Fokusgruppeintervju er en relativt kostnadseffektiv måte å fremskaffe mye relevant informasjon relativt raskt på, noe som var viktig ut fra den aktuelle kostnadsrammen. For å fremskaffe nødvendig bakgrunnsinformasjon har vi valgt å gjennomføre kvalitative intervju med utvalgte nøkkelpersoner.

2.3 Fokusgruppeintervju

Fokusgruppeintervjuene har vært den viktigste datakilden. Et fokusgruppeintervju fungerer slik at en utvalgt gruppe får presentert et tema. Meningen er at gruppen selv skal drive frem diskusjonen ved at deltakerne får impulser og inspirasjon fra hverandre. Det spesielle ved et fokusgruppeintervju er interaksjonen som skjer mellom deltakerne. Det gir ofte data som en ikke ville fått dersom en intervjuer deltakerne en og en (Morgan 1990:12). I fokusgruppene får deltakerne anledning til å utveksle og sammenlikne sine egne erfaringer og oppfatninger. Dermed får en frem innsikt og kunnskap hos deltakerne om det de har opplevd (Brataas 2001 i Dalland 2007).

Intervjuene har tydelige temaområder som presenteres for informantene på forhånd. Det krever to personer for å gjennomføre et fokusgruppeintervju. En har rollen som moderator og den andre er assistent. Moderatorens rolle går ut på å presentere temaet for gruppen og styre diskusjonen slik at fokus holdes på temaet. Assistentens rolle er å notere det som blir sagt i gruppen. Referatet innebærer en første sortering av det som kommer frem i intervjuet ved at assistenten har fokus på problemstillingen når notatene blir foretatt (Dalland 2007:166). Det ble gjennomført fire fokusgruppeintervju med representanter fra ungdomsgruppen, mellom- og barnegruppen, foreldrene og gruppelederne.

2.4 Dokumentanalyse

Søknader/prosjektskisser fra 2006 til 2008, statusrapporter fra 2006 til 2008 samt referater fra gruppeledermøter og foreldremøter er de skriftlige kilder som har inngått i dokumentanalysen. I tillegg har loggbøker som gruppelederne har skrevet etter gruppemøtene og evalueringsskjemaer som kursdeltakerne har fylt ut etter endt kurs, vært viktige datakilder.

2.5 Kvalitative intervju

Sentrale personer som prosjektleder, informasjonsmedarbeider og tidligere prosjektleder ble intervjuet for å få nødvendig bakgrunnsinformasjon. Vi brukte en semi-strukturert intervjuguide som besto av strukturerte spørsmål og åpne svarkategorier.

2.6 Gjennomføring av intervjuene

Fokusgruppeintervjuene ble foretatt av Eli Kvamme og Tonje Sibbern som hadde rollen som henholdsvis moderator og assistent. Intervjuene ble foretatt i lokalene til AEF i et rom som vanligvis brukes av støttegruppene. Intervjuene med ungdommene og barna fant sted i forkant av støttegruppemøtene i juni 2009. Vi brukte en intervjuguide med felles tema som ble tilpasset de ulike gruppene. Tema for fokusgruppeintervjuene var forventninger til deltagelse i støttegruppene, innholdet, utbyttet av kurset, planer videre og synspunkter på nettstedet. I tillegg var opplæring og veiledning tema i intervjuet med gruppelederne.

2.6.1 Ungdomsgruppen

Tre ungdommer var rekruttert til intervjuene, men på grunn av sykdom møtte bare to. Begge var jenter. Den ene var i slutten av tenårene og den andre i begynnelsen av tjuårene. Her var gruppen for liten til at diskusjonen ble drevet frem av gruppe medlemmene. Intervjuer måtte her innta en mer aktiv rolle slik at dette intervjuet fikk mer preg av å være et gruppeintervju enn et fokusgruppeintervju. Men ved å intervjuer ungdommene sammen mener vi at vi likevel fikk mer informasjon enn om vi hadde intervjuet dem hver for seg.

2.6.2 Barnegruppen/Mellomgruppen

Deltakerne var mellom 9 og 13 år. I denne gruppen var det fire deltakere. En representerte barnegruppen og tre representerte mellomgruppen. Også i dette intervjuet måtte intervjuer ha en aktiv rolle. Dels fordi barna ikke var like aktive i diskusjonen og dels fordi det var nødvendig å holde fokus på temaet.

2.6.3 Foreldrene

Foreldrene ble intervjuet i lokalene til AEF mens barna deltok i støttegruppene. Tre foreldre, to mødre og en far, deltok på fokusgruppeintervjuet. De representerte til sammen fem barn, to i barnegruppen og tre i mellomgruppen. Foreldrene hadde hovedomsorgen for barna og var fraskilt fra rusavhengige ektefeller. I litteraturen diskuteres det ideelle antallet for deltakere i fokusgrupper. Weiss (1998) mener antallet

bør være mellom fire og seks. Selv om gruppen bare hadde tre deltakere, fungerte den etter intensjonen. Intervjuer lanserte de ulike temaene, og gruppemedlemmene diskuterte seg i mellom og drev diskusjonen fremover. Vi fikk mye nyttig informasjon som kom frem nettopp på grunn av interaksjonen mellom gruppemedlemmene.

2.6.4 Gruppelederne

Gruppelederne ble intervjuet etter at støttegruppene hadde hatt siste møtet før sommeren. Tre informanter deltok på dette intervjuet, to kvinner og en mann. De var mellom 25 og 30 år. I likhet med intervjuet med foreldrene var aktiviteten stor i gruppen, og diskusjonen gikk livlig mellom deltakerne.

2.6.5 Intervju med nøkkelpersoner

Intervjuene ble foretatt av Eli Kvamme. Inga Gullhav deltok som assistent ved to av intervjuene og Tonje Sibbern ved ett. Intervjuet med prosjektleder ble foretatt før fokusgruppeintervjuene og var viktig i forberedelsen av disse. Intervjuet av prosjektmedarbeider og tidligere prosjektleder foregikk etter at fokusgruppeintervjuene var gjennomført. Intervjuguiden tok opp spørsmål rundt informasjonsstrategien, rekruttering av gruppeledere og deltakere til støttegruppene, opplæring av gruppeledere og gjennomføring av støttegruppene/kursene. Vi fikk frem mange nyttige bakgrunnsopplysninger i disse intervjuene som er brukt i beskrivelsen av prosjektet. Det blir i liten grad sitert direkte fra disse intervjuene. I tillegg til intervjuet med prosjektleder har vi hatt flere uformelle samtaler for å få utfyllende opplysninger.

2.7 Forskningsetiske aspekter

Prosjektet er meldt til Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste, og vi fikk tillatelse til å starte evalueringssprosjektet uten ytterligere godkjenninger.

Informantene ble rekruttert av prosjektleder. Alle fikk skriftlig informasjon om prosjektet, og vi innhentet skriftlig informert samtykke. For barna under 15 år innhentet vi skriftlig samtykke fra foreldrene. Vi begynte hvert intervju med å gå gjennom den skriftlige informasjonen de hadde mottatt om evalueringen. For barna og ungdommene

gjorde vi det klart at intervjuet skulle dreie seg om erfaringene de hadde med å delta i gruppen og ikke årsaken til at de deltok i gruppen.

Det kan problematiseres at prosjektledelsen plukket ut informantene. Det kan ha ført til en skjevhet i utvalget ved at bare de mest positive ble forespurt eller var villige til å stille opp. Det kan og tenkes at barna og ungdommene av lojalitetshensyn ville være tilbakeholden med å komme med kritikk. Før intervjuet passet vi derfor på å ta opp hensikten med evalueringen, at AEF ønsket å forbedre tilbudet og at de var interessert i vite om det var ting de ønsket å endre på.

Data som fremkommer i rapporten er anonymisert. For å ivareta anonymiteten er dialektuttrykk og sitater fra informanter som snakker andre nordiske språk, oversatt til norsk bokmål.

Alle intervjuene foregikk i kjente omgivelser i AEF sine lokaler, Det var satt frem rundstykker, frukt og juice. Det bidro til å skape en god atmosfære. Intervjuene varte fra én til halvannen time. De ble tatt opp på digital opptaker etter at vi hadde innhentet tillatelse fra informantene. Opptakene ble slettet etter de var transkribert.

2.8 Analyse av data

Lydopptakene fra fokusgruppeintervjuene ble transkribert i sin helhet. I tillegg ble det tatt notater som ble skrevet ut umiddelbart etter at intervjuene var gjennomført. Det skriftlige referatet fra intervjuene innebærer en første sortering av det som kommer frem i intervjuet ved at assistenten har fokus på problemstillingen når notatene blir foretatt (Dalland 2007:166).

Under intervjuene med nøkkelpersonene ble det tatt notater som umiddelbart ble skrevet ut. Lydopptak ble bare brukt ved ett av intervjuene. Dette ble lyttet på, men ikke transkribert i sin helhet. Data fra fokusgruppeintervjuene og de kvalitative intervjuene ble analysert og deretter tematisert.

3. Prosjektet *De gjemte og glemte barna*

Prosjektet bygger på funn fra forsknings- og behandlingslitteraturen som blant annet viser at mange familier med rusproblemer er preget av hemmelighold og fravær av åpen kommunikasjon både innad i familien og i kontakt med omverdenen. Det går også frem at mange barn av rusmisbrukere utvikler et dårlig selvbilde og uhensiktsmessige strategier for å håndtere problemer i hverdagen. For en gjennomgang av relevant forskning på feltet, se Gautum (2006).

Prosjektet *De gjemte og glemte barna* hadde som mål å etablere støttegrupper i byene Sarpsborg, Stavanger, Trondheim og Oslo. Begrunnelsen for valget var at lokallagene til AEF hadde vist en særlig interesse for og var engasjert i å få etablert tiltak overfor denne barne - og ungdomsgruppen (Furnes 2006).

Prosjektet ble evaluert av Fafo i 2006 (Gautum 2006). Prosjektet hadde ikke lyktes i å etablere støttegrupper i noen av byene. Dette til tross for at prosjektleder og ubetalte frivillige hadde drevet omfattende informasjonsvirksomhet om tilbudet. Det viste seg å være langt vanskeligere å rekruttere barn og unge til prosjektet enn antatt. Evalueringen konkluderer med at prosjektet kan ha blitt påbegynt i gal rekkefølge. Deltakerne i prosjektet kunne ha vært spart for en rekke frustrasjoner dersom det ikke hadde blitt satset så sterkt på å opprette støttegrupper raskt. I stedet burde det vært satt av en lengre periode med spredning av informasjon. I praksis var det dette som hadde skjedd. Informantene mente det ville ta tid før de så resultater av informasjonsarbeidet i form av rekruttering til støttegruppene. De antok dessuten at opprettelsen av internettsidene også kunne få betydning for rekruttering til støttegruppene. Navnet på tilbudet ble endret fra pedagogiske støttegrupper til kurs ut fra tanken om at det ville senke terskelen for å bli med. I rapporten vil vi noen ganger bruke støttegrupper og noen ganger kurs når vi omtaler tilbudet til barn og unge.

3.1 Organisering av prosjektet

3.1.1 Ansatte

Det er to heltidsansatte i prosjektet, prosjektleder og prosjektmedarbeider. I tillegg til prosjektansvaret ledet prosjektleder en støttegruppe i Oslo. Prosjektmedarbeider hadde ansvaret for nettstedet www.barnogunge og var i tillegg gruppeleder for en gruppe i Oslo og en i Stavanger.

3.1.2 Støttegruppene

Støttegrupper ble etablert i Oslo i 2006 og Stavanger i 2007. Aktiviteten lå nede i Stavanger i 2008, men satte i gang igjen på vårrparten i 2009 med ett kurs. På intervjutidspunktet i juni 2009 var det avviklet til sammen 21 kurs for barn og unge. Mange hadde gjennomført flere kurs. Samlet antall deltakere på kursene var i følge prosjektleder ca. 120 barn og unge.

Planene for 2009 var å avholde minst fire kurs i Oslo, to i Stavanger, ett i Trøndelag, ett i Lillestrøm, og ett i Østfoldregionen. I tillegg var Nord- Norge oppført som et stort satsingsområde, i første rekke i form av å avholde gruppelederkurs.

3.1.3 Gruppelederne

Det er 29 skolerte gruppeledere, inkludert de to fast ansatte. På intervjutidspunktet var det seks gruppeledere og en observatør i aktivitet i Oslo og to i Stavanger.

3.2 Målgruppen

Barn av rusmisbrukere er ikke en ensartet gruppe. Rusmisbruket i familien kan ha forskjellig uttrykksform, intensitet og varighet. Barna kan ha ulik grad av sårbarhet og mestringssevne til å møte problemene som blir påført dem. Videre kan både økonomiske forhold og psykososiale belastninger spille inn (Solbakken og Lauritzen (2006:17)).

Solbakken og Lauritzen (2006: 18) peker på to forhold som antas å ha stor betydning både for barnas hjelpebehov og for rekruttering til ulike tiltak som f. eks støttegrupper. Det ene er hvor vidt foreldrenes misbruk er kjent, og det andre er om barna viser synlig tegn til mistilpasning.

	<i>Foreldres rusmisbruk er kjent</i>	<i>Foreldres rusmisbruk er ikke kjent</i>
Barna viser tegn til mistilpasning	A	B
Barna viser ikke tegn til mistilpasning	C	D

Barn i gruppe **A** er de som er lettest å identifisere ved at omgivelsene kjenner til rusmisbruket og barna har tilpasningsvansker. Barna kommer i kontakt med hjelpeapparatet (helsestasjon, PPT, barnevern, BUP) både på grunn av deres egne vansker og ved at foreldrene kontakter helsevesen eller sosialtjenester.

Barn i gruppe **B** kan ha de samme hjelpebehov som gruppe A og kan bli henvist til utredning og pedagogiske, psykologiske eller medisinske hjelpetiltak. Men når årsaken til problemene ikke blir avdekket, blir det kun symptomene som blir behandlet.

I gruppe **C** er foreldrenes rusproblemer kjent, men barna kan ofte fremstå som veltilpassete og ressurssterke. Det kan se ut som om de ikke har behov for spesielle hjelpetiltak. De organiserer og ordner opp og har fått betegnelsen *de parentifiserte barna* (Winton 2003 i Solbakken og Lauritzen 2006).

Selv om mange barn av rusmiddelmissbrukere ikke utvikler klare symptomer, har de en hverdag preget av store bekymringer og belastninger. De kan trenge hjelp til å oppklare det som har forvirret dem, få flyttet på ansvar og skyld og bearbeide vonde opplevelser (Hansen 2008).

Gruppe **D** der foreldrenes rusmisbruk ikke er kjent og barna ikke har tilpasningsvansker er den gruppen av barn som det er vanskeligst å identifisere for hjelpeapparatet og dermed vanskeligst å rekruttere til hjelpetiltak. Siden det er så vanskelig å avdekke hjelpebehovet, er man avhengig av at barna selv sier fra eller oppsøker et hjelpetilbud. Solbakken og Lauritzen (2006) peker imidlertid på at i de fleste tilfeller finnes det nok synlige tegn på at noe er galt, hvis man har et *dypere, kvalifisert blikk* på barna og legger merke til de vage signalene.

Men problemet er, i følge Frid Hansen (2008), at det er for mange innenfor behandlingsapparatet som kan betegnes som *feige hjelpere*. Hun mener behandlere som jobber med barn må våge å ta *rusbrillene* på. Hun har møtt for mange som har sagt: *Da jeg var barn, var det ingen som så meg, ingen som hjalp meg, jeg bare satt det og ventet på at min barndom skulle gå over*. For å unngå dette, sier Hansen, må rusmiddelmissbruk settes på dagsordenen.

3.3 Samarbeidspartnere

De gjemte og glemte barna samarbeider nært med AKTIV som drives i regi av Ungdom Mot Narkotika. AKTIV er et lavterskeltilbud for ungdom mellom 13 og 20 år som er i risikozonen. AKTIV har tilbud om ulike aktiviteter en gang per uke. På den måten har AKTIV-gruppen fungert som et tilbud til ungdommer som har fullført kurs i støttegruppene. Videre er oppfatningen at det vil være mulig å rekruttere medlemmer fra AKTIV-gruppen til støttegruppene. Samarbeidet med AKTIV går også ut på en gjensidig rekruttering og opplæring av gruppeledere.

3.4 Støttegruppene/Innhold i kursene

Støttegruppene bygger på Regnbueprogrammet i Kristiansand. Hensikten/målsettingen er:

- ✓ Å lære barn og unge hvordan de kan kjenne igjen og uttrykke følelser.
- ✓ Å lære barn og unge at de ikke kan kontrollere andres følelser og oppførsel.
- ✓ Å lære barn og unge at de ofte har valg, selv om de selv ikke ser det.
- ✓ Å lære barn og unge å se valgmulighetene når de er i stressituasjoner.
- ✓ Å bygge tillit mellom barn og unge gjennom gruppelederrollen.
- ✓ Å lære barn og unge at de ikke kan kontrollere voksnes rusmisbruk eller voldelige handlinger.
- ✓ Å lære barn og unge at de ikke er ansvarlige for foreldres eller andre voksnes problemer.
- ✓ Lære dem at rusmisbruk/rusavhengighet i en familie påvirker hele familien.
- ✓ Å oppfordre barn og unge til å ta kontakt og snakke med et voksent menneske som de har tillit til når de er redde eller i stressituasjoner.

3.4.1 Emner for møtene:

Et kurs består av åtte møter og gjennomgår disse emnene:

- ✓ Introduksjon, gruppregler, personlige mål
- ✓ Mine følelser/dine følelser, mine tanker/dine tanker
- ✓ Hvordan kan jeg beskytte meg selv
- ✓ Grensesetting
- ✓ Hvordan innvirker rusmisbruk på meg
- ✓ Om å ta sjanser
- ✓ Min familie
- ✓ Vennskap
- ✓ Eget forhold til, og egne tanker om rusmidler. Introduksjon til Rusfri Diil, selvhjelpsgrupper etc.

Et to timers gruppemøte kan se slik ut:

- ✓ *10 minutter* Velkommen, åpningsritual/ gruppreglene
- ✓ *10 minutter* Miniforelesning om dagens tema
- ✓ *40 minutter* Aktivitet/samtale om temaet
- ✓ *15 minutter* Pause
- ✓ *35 minutter* Øvelser/lek avslutning, gjerne med et bestemt ritual
- ✓ *10 minutter* Videre samtale om temaet

3.4.2 Grupperegler

Gruppene lager egne grupperegler. Gruppereglene skal blant annet hjelpe deltakerne til å føle gruppetilhørighet. I følge kursmanualen skal de hjelpe gruppelederne til å kontrollere deltakernes oppførsel og definere grenser for utagering, skape tillit ved å ha klare retningslinjer for oppførsel.

3.5 Gruppelederne

Ut fra prosjektets intensjon om at støttegruppene ikke skal være terapeutiske, er gruppeledernes viktigste funksjon å være trygge og stabile voksne som har *en spesiell interesse av å hjelpe disse barna* (Prosjektsøknad 2009). Utover det stilles ingen formelle krav til kvalifikasjoner. Men det er et ønske om at minst en av gruppelederne har en sosial og helsefaglig bakgrunn. De som ønsker å være gruppeledere må forplikte seg til å gjennomføre et opplæringskurs. Gruppeledere med rusmiddelproblematikk i egen familie bør ha bearbeidet dette før de starter som gruppeledere.

3.5.1 Opplæring

Alle gruppelederne gjennomgår et todagers seminar i regi av Regnbueprosjektet i Kristiansand. Kurset er basert på Regnbueprogrammets manual for pedagogiske støttegrupper for barn i risikozonen. Målet er at deltakerne skal begynne å få en innsikt i hva det vil si å være deltaker i en støttegruppe, hva en slik gruppe kan inneholde og hvordan en slik gruppe kan ledes. Videre går de gjennom målene for kursopplegget slik det er skissert i punkt 3.4.

3.5.2 Gruppelederrollen

Et viktig tema er gruppelederrollen. Gjennom kursopplegget blir gruppelederrollen definert. Gruppelederen skal lære barna og ungdommene ferdigheter om *ganske allmennmenneskelige tema*. De skal ikke gå inn i en terapeutrolle, men først og fremst være der for barna og lytte til dem. Kurset skal gjøre gruppelederne trygge på det stoffet de skal formidle uten at de trenger å være *eksperter* på rusmisbruk. Videre skal de lære dem å ha en ikke-dømmende holdning slik at gruppen er et sted barna kan være seg selv.

Gruppelederen skal være en tillitsskaper i tillegg til å kunne formidle kunnskap som er knyttet til temaene i kurset.

Hovedbudskapet som gruppelederne skal lære å formidle til barna og ungdommene i støttegruppene, er de samme som er skissert under punkt 3.4.

4. Funn fra fokusgruppeintervju

4.1 Ungdommene

En av ungdommene fant informasjon om prosjektet gjennom en plakat på t-banen. En annen fikk informasjon fra en hun kjente. Vedkommende hadde hørt om prosjektet ved en tilfeldighet.

Begge ungdommene opplevde å bli tatt godt i mot da fikk kontakt med prosjektleder, først på telefon og siden på et møte i lokalene til AEF. Det første møtet med prosjektleder og prosjektmedarbeider ble betegnet som veldig positivt.

Det var veldig avslappet, jeg følte ikke at jeg måtte forplikte meg til noe med å følge opp (...). Da fikk jeg også lyst til å komme tilbake.

Det var viktig for dem at det var noe de hadde gjort på egenhånd og av fri vilje.

Når du har tatt det første steget å komme hit, det var betryggende at det var mitt initiativ.

4.1.1 Det er ikke vi som er problemet

Begge ungdommene hadde lenge lett etter et tilbud hvor de kunne snakke om problemene knyttet til foreldrenes rusmisbruk. Den ene hadde vurdert å ta kontakt med psykolog. Den andre hadde gått til psykolog, men hadde sluttet fordi hun fant det lite egnet. Hun forklarte det med at det var jo ikke henne det var noe i veien med.

Det trenger ikke alltid å være noe galt med oss, vi trenger ikke å ha et psykisk problem for å ta kontakt med helsevesenet eller andre for å prate om problemet. Det har vært sånn at har du psykiske problemer, kan du ta kontakt med den ene eller andre institusjonen. Vi vil gjerne ikke tenke på at det vi som er problemet.

Denne ungdommen hadde ikke klare forventninger, men var ganske spent på hvordan det skulle bli å delta på kurset. Ut fra tidligere erfaringer med *typiske psykologgrupper* hadde hun tenkt at det kanskje ville være veldig *seriøst og alvorlig*. Den andre ungdommen fortalte at hun hadde forventninger om å treffe andre i samme situasjon.

4.1.2 Form og innhold i kurset

Begge ungdommene mente det var veldig fint at de fikk bestemme selv hvor mye de ville fortelle om sin egen situasjon og hvor mye de ville åpne seg for de andre i gruppen. En av dem karakteriserte det som betryggende at de selv fikk velge hvor mye de ville si om sin egen bakgrunn. Ingen av dem hadde noen gang følt seg tvunget til å si noe de ikke hadde lyst til å si.

De stiller ikke spørsmål på den måten at du må fortelle noe om det temaet. Du tar det opp selv. Hvordan har du hatt det siden sist? De spør ikke om moren eller faren din har gjort noe siden sist, selv om det er derfor vi egentlig er her da. Det går mye på vårt eget initiativ.

De fortalte at de har vært med på å bestemme tema for møtene selv. De var opptatt av at problemene de hadde som pårørende ikke bare handlet om alkohol. Viktige tema de trakk frem var selvtillit og forholdet til andre mennesker.

(...) hvordan kan vi bygge opp oss selv, og sette opp mål, og hvordan vi kan nå disse målene. Hvordan vi skal tro på oss selv.

Et annet tema handlet om hvordan alkoholikere tenker. Dette temaet var blant annet blitt belyst ved hjelp av en film. Begge mente dette var et svært viktig tema og hadde ønske om at det kunne komme en tidligere alkoholiker på et møte. Da kunne de fått anledning til å stille spørsmål og lært mer om hvordan en rusmisbruker tenker og handler.

Ungdommene beskrev også ulike oppgaver de hadde fått tildelt. De satte pris på at gruppelederne brukte metoder som innebar at deltakerne ble aktivisert. Et eksempel var

at de fikk i oppgave å tegne et kart over livet sitt: *sånn at vi kan lære litt om oss selv uten at det bare blir et sånt faktaopplegg.*

4.1.3 De vet hvordan du har det

Begge ungdommene ga tydelig uttrykk for at de har hatt stort utbytte av å delta på kursene. *Det er tredje semesteret jeg går nå, det sier sitt.*

Det mest nyttige hadde vært å få pratet åpent om problemene og få møte andre som var i samme situasjon.

Det hjelper utrolig mye, de vet akkurat hvordan du har det, de skjønner deg. Jeg kan jo prate med venner om det som skjer hjemme, men de klarer ikke å sette seg inn i situasjonen. De vil prøve å hjelpe, men det blir litt annerledes når de ikke er i situasjonen. Det er veldig greit å møte andre som har det sånn som deg.

Deltagelsen i gruppen hadde også gitt ungdommene mer kunnskap om seg selv og sine egne reaksjoner.

Jeg har fått mer selvinnsikt etter at jeg har gått her, for jeg følger mer med på hvordan jeg tenker og hvordan jeg kan endre ting.

En fortalte at selv om ingenting hadde endret seg i forhold til den rusavhengige moren hennes, så hadde fellesskapet og støtten i gruppen vært til stor hjelp. Ungdommene opplevde at det var en god kjemi i gruppen. De hadde etter hvert blitt godt kjent og følte seg trygge på hverandre.

Det er menneskene som har fått meg til å være her, og har det vært noe, så har jeg kunne si det. Jeg snakker ikke om det på en måte. Jeg kan sitte og høre uten å si noe om det, og det hjelper meg.

Ungdommen som ut fra tidligere erfaringer hadde tenkt at kurset kunne være veldig alvorlig og seriøst sa at slik hadde det ikke vært i det hele tatt.

(...) Vi klarer å se lyst på det og positivt på det. Selv om det ikke alltid er så lett, så ler vi sammen og har det gøy sammen (...) det som er negativt må ikke være så ille, vi sitter jo ikke og synes synd på oss selv på en måte.

Begge ungdommene var veldig fornøyd med at de endelig fikk et tilbud de har hatt god nytte av. Men de uttrykte både sinne og skuffelse over at de ikke hadde fått et slikt tilbud langt tidligere.

Jeg kom hit som 17-åring, det var første gangen jeg snakket med noen som hadde opplevd det samme bortsett fra søsteren min. Jeg fikk jo sjokk da alle de som sitter rundt dette bordet hadde opplevd det samme som meg. Det synes jeg var så urettferdig, at jeg fikk oppleve det som 17-åring og ikke med en gang det var et problem.

4.1.4 De er ikke typisk lærere eller ledere

Vi fikk inntrykk av at gruppelederne spilte en viktig rolle og at ungdommene satte stor pris på gruppelederne sine. De blir betegnet som flinke, lette å bli trygge på og ungdommene mente de ga mye av seg selv. *Hadde ikke jeg likt gruppelederne, hadde jeg ikke vært her, og det sier jo litt, sier en av ungdommene.* Den andre sier at hun ikke hadde meldt seg på kurset dersom hun ikke hadde likt gruppelederne.

Det de satte mest pris på ved gruppelederne var at de var en del av gruppen. *De er ikke typisk lærer eller leder, de har ikke den stilen, de er såpass jordnære.* Samtidig var det tydelig at gruppelederne hadde en aktiv lederrolle ved at de ledet diskusjonene og satte i gang ulike aktiviteter.

Begge mente også at det var viktig at gruppelederne var unge når de ledet en ungdomsgruppe. De definerte *ung* til å være under tretti år.

Det var ingenting ungdommene ønsket å endre på med hensyn til ledelsen av gruppene og gruppelederfunksjonen. De syntes størrelsen på gruppen var grei. De fortalte at det hadde falt fra en noen underveis. Det hadde vært fire gutter i gruppen, men nå var det bare en igjen.

4.1.5 Pratekurs eller AKTIV-gruppe?

Begge ungdommene er med i en gruppe som heter AKTIV og som drives av Ungdom Mot Narkotika. De ene av ungdommene var bare med på den og hadde ikke deltatt på kurs i vårsemesteret. I AKTIV- gruppen møtes ungdommene en gang i uka til ulike aktiviteter som minigolf, gokart, kino. Ungdommene karakteriserte det som *kjempemoro og veldig hyggelig*.

En av ungdommene sa at hun ville fortsette på det hun kalte pratekurset til høsten.

Jeg har ikke gitt meg, men jeg har ikke tid til begge deler.

Den andre sa at hun bare skulle være med i AKTIV- gruppen fordi det ble for tidkrevende med to aktiviteter i uka.

4.1.6 Skulle ønske det var flere som hadde hørt om det

Ungdommene mente at det var alt for lite informasjon om kurstilbudet.

Jeg har en venninne som jeg har sagt til at hun burde absolutt starte på dette kurset her, hun hadde heller aldri hørt om dette kurset før. Hun trenger noen til å pushe seg litt til å starte, hun er litt tilbakeholden. Jeg ville absolutt anbefale flere å melde seg på det her. Skulle ønske at det var flere som hadde hørt om det.

4.2 Barna

To av barna hadde deltatt på kurs siden oppstarten i 2006. En var med for andre gang og en for tredje gang. Tre av barna var rekruttert til kurset av en av foreldrene. En hadde fått vite om tilbudet via barnevernet.

4.2.1 Forventningene

Alle barna trakk frem at en veldig viktig forventning til kurset var å treffe andre i samme situasjon. Et av barna uttrykker det slik:

Tenkte det var morsomt å møte andre som har det likt som meg, det var det jeg tenkte..

4.2.2 Innhold i kurset

Barna fortalte at de hadde fått være med på å bestemme noen av temaene selv.

Vi har vært med å bestemme. Det er egentlig deres jobb. Vi var med å bestemme i år da.

Temaene de trakk frem som viktige var vennskap, familier, rusmidler og det å ta vare på seg selv.

Ta vare på seg selv var veldig nyttig. Hvis man blir lei seg, hva skal man gjøre da på en måte.

De yngste barna hadde gått på kino da de hadde dette temaet i år.

Gruppelederen vår sa at det å gå på kino er å ta vare på seg selv.

På spørsmålet om det var noen temaer som var vanskeligere enn andre, svarer en:

Det var vanskeligere før enn det er nå, men nå er det helt greit. Jeg har vært på gruppa så mange ganger, så nå vet jeg at det ikke er min skyld. Nå er det så mange som vet at mamma er alkoholiker så da...

Selv om barna treffer andre barn som er i samme situasjon som dem selv, kan det være vanskelig i starten å snakke åpent om dette i gruppen. Alle må si hvorfor de er med i gruppen for at det ikke skal være noen usikkerhet rundt det, men utover det er det opp til hver enkelt hvor mye de vil dele med de andre. En av gruppereglene var at det er lov til å si pass dersom det er noe en ikke vil snakke om. Alle barna sa de hadde benyttet seg av muligheten til å si pass. De andre gruppereglene barna hadde laget var:

Det som sies i gruppa, blir i gruppa. Holde avtaler; si fra hvis en blir for sen eller ikke kan komme. Det er lov å gråte. Mobilen på lydlos. Ikke lov å slå og sparke. Det er lov å snakke med mat i munnen, men bare på kurset.

Barna ramset opp gruppereglene og kunne de utenat. Vi fikk inntrykk av at gruppereglene var viktige for barna og at de hadde et eierskap til dem.

4.2.3 Utbytte av kurset

Barna fortalte at det å møte andre i samme situasjon gjorde at de ikke følte seg så alene. En sa at det å oppdage at andre kunne ha det verre enn en selv, hadde også vært nyttig. Gjennom diskusjonene de hadde rundt temaene fikk de høre hva andre hadde gjort, noe de kunne lære av hvis de kom i liknende situasjoner. Vennskap var også noe som ble trukket frem.

Så blir man veldig god venn med dem man er på gruppe med. Man har en venn man kan snakke med alt om da. Det er veldig hyggelig.

Det kom tydelig frem at det å treffe andre som var i samme situasjon var en positiv opplevelse for barna. De syntes antallet deltakere i gruppene de representerte hadde vært passelig.

4.2.4 Gruppelederne er der for oss

For barna var det viktig at gruppelederne var til å stole på. Med det mente en:

At du kan fortelle ting og at de ikke sier det videre hvis det ikke er greit for deg.

I motsetning til i ungdomsgruppen spilte ikke gruppeledernes alder noe rolle for barna. Det viktigste var at gruppelederne var hyggelige, snille og greie. Et av barna sa det slik:

De har kommet oss veldig nære kan du si, de er der for oss.

Barna hadde fått mobilnumrene til gruppelederne. *Så sier de at vi kan ringe de uansett, selv om det er midt på natta.* Ingen hadde benyttet seg muligheten til å ringe hvis det var noe de ville snakke om, men som en sier: *Det er en veldig god støtte og vite at man kan (...).* Men de fleste hadde ringt eller sendt sms hvis de var for sene eller ikke kunne komme på kurset.

4.2.5 Planer fremover

Disse barna hadde deltatt på flere kurs og flere var usikre på om de ville fortsette.

Når jeg begynner på ungdomskolen skal jeg ta to nye språk, så da blir det mye lekser, tror ikke jeg får tid. Det blir stress å begynne på ungdomskolen, så da blir det stress å reise hit hver gang. Denne gangen har det vært mye stress for jeg har ikke hatt noe særlig tid til å være sammen med venner, og det er litt dumt. Jeg har det fint på gruppa, så jeg har litt lyst til å fortsette.

Barna var usikre på å fortsette fordi de mente deltakelse på kurset gikk på bekostning av andre fritidsaktiviteter eller skolearbeid. Det at de hadde gått så mange kurs var antakelig en medvirkende årsak til at de ville slutte eller ta en pause. Det virket som om barna synes det var et vanskelig valg å ta.

4.3 Foreldrene

Foreldrene vi intervjuet hadde alle vært på leting etter et tilbud til barna sine fordi de opplevde at barna ikke hadde det bra. En hadde fått tilbud om psykolog til barnet sitt, men opplevde det som et svært lite egnet tilbud.

Foreldrene uttrykte stor frustrasjon over hvor vanskelig det hadde vært å finne frem til kurstilbudet. En hadde oppsøkt helsesøster på skolen, men helsesøster visste ikke om tilbudet. En annen hadde fått vite om *De glemte og glemte barna* via helsesøster, men understreker at det var helt tilfeldig at helsesøster kjente til det. Helsesøster hadde akkurat fått tilsendt noen brosjyrer, men hadde aldri hørt om dette tilbudet før.

Foreldrene var frustrert over hvor lite kjennskap behandlingsapparatet hadde til *De gjemte og glemte barna*. To av foreldrene hadde tilfeldig fått vite om kurstilbudet gjennom en ansatt i Blå Kors. Da de ringte tilbake til Blå Kors var det ingen der som kjente til kurstilbudet. Foreldrene fortalte at et behandlingstilbud som Trasoppklinikken heller ikke kjente til tilbudet.

(...) og de visste ingenting og for min del, jeg var så nedkjørt i den perioden, da det var som verst her hjemme at jeg orket rett og slett ikke. Og når du må ringe rundt...

Denne moren hadde vært i ferd med å gi opp å finne et tilbud til barna, men hadde i likhet med de andre foreldrene til slutt fått kontakt med prosjektet. Foreldrene var veldig fornøyd med måten de ble tatt i mot på.

Jeg ble jo veldig godt tatt i mot. Jeg satt og gråt mye. Store tårer og fikk masse sympati og hjelp. Jeg fikk litt hjelp selv på at det ikke var min skyld.

En annen hadde samme opplevelsen:

*Ja, jeg ble også kjempegodt tatt i mot her og jeg fikk informasjon om hva det her gjaldt. Det var liksom akkurat midt i blinken på det jeg hadde håpet på skulle eksistere. (...)
Rett og slett litt sånn etter AA-modellen, at du kan fortelle innenfor dine premisser og innenfor et rom med felles problemer.*

Foreldrene var glade for at deres barn hadde fått begynne på kurset, men var bekymret for at så få fikk vite om det og dra nytte av det. En av foreldrene hadde denne betraktningen:

Så det er jo tydelig at du må nesten være litt ressurssterk. Så da er det jo som alltid at de som kanskje trenger det aller mest, de får aldri noe tilbud om det.

4.3.1 Barna har fått et annet språk

Foreldrene snakket med glede og begeistring om utbyttet de opplevde barna har hatt av kurset.

Jeg er så glad for at gutten min er her. Jeg tenker at dette har reddet oss, fortalte en mor.

Tidligere hadde gutten til stadighet hatt raseriutbrudd:

..en sånn skremt aggresjon. Jeg hadde ikke kontroll på han i det hele tatt. Jeg tror ikke han klarte å uttrykke det han følte. Snakket vi om de problemene så bare benektet han det: "Nei! Det var ikke sant og det var ikke sånn, det var ikke så gærnt". Men etter at han kom hit, så har han blitt en annen gutt. Jeg blir nesten litt rørt når jeg tenker på det, for han har nå plutselig fått et ordforråd.

Barna hadde i følge foreldrene fått det de kalte et *annet språk*. Det handlet både om det å kunne uttrykke egne følelser og å kunne snakke åpent om det å ha en far eller mor som er rusmisbruker.

Hun har fått et helt annet språk og er mye lettere å snakke med.(...)

Foreldrene opplevde at barna var veldig lojale mot den rusavhengige moren eller faren. En fortalte at det nå var lettere å snakke generelt om rusmisbruk med datteren uten at hun følte at hun utleverte moren sin.

Jeg kan snakke om ting som har skjedd før også, det er ikke slemt det jeg sier, selv om det er lite hyggelig ting, - så hører hun på meg og ser på meg mens hun hører på meg, i stedet for bare å gå.

Barna kunne ofte overraske foreldrene med åpenheten de viste rundt det som tidligere aldri ble snakket om. En fortalte at hun hadde møtt en kollega på vei hjem fra kurset sammen med barna. Kollegaen spurte hvor de hadde vært.

Jeg har vært på kurs med barn av alkoholikere fordi du skjønner pappa min er alkoholiker, hadde det yngste barnet svart kontant. Og så rødmet den her voksne mannen og jeg klarte ikke å la være å smile, og så tenkte jeg: fantastisk!

Et av barna hadde etter hun hadde deltatt på kurset, fortalt hele klassen at faren var alkoholiker.

Det er utrolig, det er for oss voksne det er tabu, ikke sant? Det er en sorg som hun har, men hun har delt det med andre barn og erklært behovene sine veldig tydelig.

Selv om foreldrene opplevde at barna kunne snakke mer åpent om problemene sine, var det lite foreldrene fikk vite om det som foregikk i støttegruppene.

De er veldig opptatt av taushetsplikten sin. (...) Med en litt sånn stolthet likesom. Det er mitt.

Ja veldig bra egentlig. De er trygge på at det de sier, det blir faktisk i gruppa. For alle er så innmari opptatt av den taushetsplikten. Og det er sikker veldig trygt for dem også. At de snakker uten at det kommer videre.

4.3.2 Planer fremover

Barna hadde alle deltatt på flere kurs og ikke alle skulle fortsette til høsten. Noen hadde andre fritidsaktiviteter de ville drive med, andre ønsket å ta en pause. Vi fikk inntrykk av at foreldrene var svært fornøyd med det utbyttet barna hadde fått av kurset. De så store forandringer hos barna og mente at de hadde det bedre nå, selv om det å gå på kurs ikke endret på selve årsaken til problemene de møtte.

Selv om du får gått på et kurs og snakket om det, så er det jo kjipt uansett, men da har du jo i hvert fall en ekstra ballast uansett. Om du slutter når du er 13, så er jeg sikker på at du har en ekstra ballast i forhold til om du ikke hadde vært her. For det er jo flinke folk som er her. De er jo 100 prosent opptatt av ungene.

4.3.3 Forslag til forbedringer

Foreldrene syntes det var positivt å ha muligheten til å treffe andre gjennom foreldremøter og hadde ikke noen forslag til endringer. Det de var mest opptatt av med hensyn til forbedringer, var at informasjon om tilbudet om støttegrupper måtte komme ut til flere, spesielt til behandlingsapparatet.

Bortsett fra at det var vanskelig å finne dem, så klarer jeg ikke å være kritisk, for jeg synes det har vært helt fantastisk. Riktig, på en måte. Det har vært midt i blinken for oss i hvert fall. Treffe likesinnede.

4.3.4 Vurdering og anbefalinger

Funn fra intervjuene viser at når barna og ungdommene, ofte for første gang, treffer andre som er i samme situasjon så har det en stor verdi i seg selv. Barn skammer seg ofte over at de har foreldre som bryter hverdagsnormene og de sosiale normene. Dette gjør at barna ikke tør snakke om problemene utad og holder det skjult for alle utenfor familien (Christensen 1994). Ved å møte andre barn og unge i samme situasjon har de skjønt at de ikke er de eneste som har en rusavhengig far eller mor. Myten om at rusmiddelproblemer er bare noe som rammer noen få og de som er annerledes, er sterkt rotfestet, også blant de som er utsatt for det. I gruppene har barna kunnet snakke åpent om disse problemene. Erfaringer fra liknende støttegrupper for barn og unge viser at det som blir vurdert som mest verdifullt, er å treffe andre i samme situasjon som de kan dele sine erfaringer med (Solbakken og Lauritzen 2006:54,55).

Mange har for første gang fortalt andre om det som har vært familiens store hemmelighet. Hansen (2008) peker på at *tabuene gjør det vanskelig å finne et naturlig språklig rom hvor vi kan snakke om rus på gode og avklarende måter*. Det at de har lært seg å sette ord på foreldres rusmisbruk, har ført til at de har fått det som foreldrene betegner som et *annet språk*. Videre ser det ut til de har lært gjennom kurset at det ikke er deres skyld at foreldrene ruser seg og at de ikke er ansvarlig for foreldres eller andre voksnes problemer. Vi fikk mange eksempler på at barna og ungdommene sto åpent frem med foreldres rusproblemer, noe som indikerer at de ikke lenger følte stor skam og skyld i tilknytning til rusproblemet.

I intervjuene kom det tydelig frem at barna og ungdommene har lært både å kjenne igjen og å uttrykke egne følelser. Men for både barna og ungdommene var det viktig at det å uttrykke følelser og åpne seg foregikk på deres egne premisser. Et viktig prinsipp var retten og muligheten til å si pass hvis det var noe barna og ungdommene ikke hadde lyst til å snakke om i gruppen. Vi fikk inntrykk av at dette ble godt ivaretatt av gruppelederne. Videre tyder beskrivelsen av gruppelederne på at deltakerne hadde stor tillit til dem. Målsettingen om å være trygge voksne ser ut til å være oppfylt.

Det kommer klart frem at både ungdommene, barna og foreldrene som ble intervjuet var veldig fornøyd med utbyttet av kurset. En gjennomgang av evalueringsskjemaene fra gjennomførte kurs i støttegruppene bekreftet dette inntrykket. Det eneste forslaget til endringer kom fra ungdommene. De ønsket at det kunne komme en tidligere rusmiddelbruker på et av møtene møte som de kunne stille spørsmål til.

Ungdommene og foreldrene mente at tilbudet om støttegrupper var for lite kjent, spesielt i behandlingsapparatet. Her bør prosjektet gjøre tiltak som sikrer at alle ledd i viktige institusjoner som Blå Kors og Trasoppklinikken kjenner til og kan henvise barn og unge til støttegruppene.

5. Gruppelederne

To av gruppelederne var rekruttert av venner som hadde tilknytning til AEF. En hadde tatt kontakt etter at hun hadde sett plakater på T-banen. Alle gruppelederne hadde gjennomgått et kurs over to dager i regi av Regnbueprogrammet.

5.1 Gruppeledernes vurdering av opplæringen

Gruppelederne vi intervjuet var enige om at kurset hadde vært nyttig og at de hadde lært mye. En av dem mente gjennomgangen av de ulike temaene for kurskveldene hadde vært spesielt nyttig. En annen hadde hatt størst utbytte av tips om hvordan de kunne håndtere ulike vanskelige situasjoner de måtte regne med å komme opp i. I tillegg hadde kurset gitt en god forståelse av gruppelederrollen. En sier det slik:

Vi snakket mye om at vi ikke skal være forbilder og at vi ikke skal se på dem som offer. Det gjør man veldig lett, fordi det er så veldig synd på dem, og det blir også et feil bilde for det bare forsterker deres følelser.

Det kom ikke frem noe gruppelederne ønsket å endre når det gjaldt kursopplegget, men en kunne tenkt seg å lære noe mer om *Ulvespråket* og *Giraffspråket*. En annen av gruppelederne ønsket at kurset hadde vart i tre – fire dager til.

Etter innføringskurset hadde gruppelederne vært observatører i hver sin gruppe sammen med erfarne gruppeledere. Gruppelederne mente perioden som observatør hadde gitt dem den nødvendige erfaring for selv å kunne fungere som gruppeledere.

Ja, man lærte absolutt mye på det kurset. Men jeg tenker i forhold til det å være gruppeleder, så lærte man mye mer når man er observatør enn når man bare leser gjennom stoffet sammen med dem og de sitter og forteller. Man får mye informasjon og man lærer jo "pensum," men det er noe annet med praksis.

En annen gruppeleder sa seg enig i at hun hadde lært mest som observatør:

Jeg satt med gruppelederne og satt og snakket med dem etterpå. "Da den ungen sa det, da sa du det" (...) For det spiller ingen rolle hva du kan, for når du sitter der med de barna, så er det deg de forholder seg til og vi må kunne svare dem der og da.

Men en av gruppelederne hadde opplevd observatørrollen som noe komplisert:

Jeg synes det har vært vanskelig å finne rollen, hvor aktiv skal en være, og hvor aktiv skal en ikke være. Og så må man være litt aktiv på en måte, hvis man bare skal sitte på sidelinjen gjennom åtte ganger og se på. Så tror jeg når man plutselig har en egen gruppe selv at det er litt greit at det er en blanding mellom å være passiv og å delta. For å forberede seg, for du skal jo dit likevel. (...) Det er ikke noe jeg kommer til å anbefale videre, at man bare sitter bak.

Etter hvert ble gruppelederen trukket mer med, men opplevde det som komplisert å skifte mellom en aktiv og en passiv rolle. Denne gruppelederen hadde vekslet mellom flere ulike grupper og mente at det ville vært lettere å takle observatørrollen dersom hun hadde fått være i den samme gruppen hele tiden.

5.2 Gruppeledernes vurdering av deltakernes utbytte av kurs/støttegruppene

Gruppelederne fortalte at de så store forandringer med barna etter at de hadde deltatt på kurset. De kom med flere eksempler på barn og unge som de mente hadde hatt stort utbytte av kurset.

Det beste eksempelet var en som kom her første gang jeg var observatør og som fortsatt er med. Første gangen bare satt hun og så ned og ville ikke snakke med noen, til hun nå er en så stor del av gruppen. Hun har gått fra ikke å trives med noe verken hjemme eller på skolen til å like skolen, har fått masse venner og feiret bursdag med hele klassen. Du ser bare at hun har blomstret opp. Mer sikker på seg selv. Det er utrolig.

De mente kursene ga deltakerne et verktøy til å håndtere følelser og snakke om dem. Videre mente de at fellesskapet barna og ungdommene opplevde i gruppene hadde stor betydning for den utviklingen de så hos mange av barna.

Jeg tror det er viktig for å bli et sterkt menneske å kunne se på seg selv objektivt, - og der kan du få bra dynamikk i en gruppe. De får faktisk se seg selv. Så det tror jeg er veldig bra.

Gruppelederne mente videre at kurset hadde bidradd til å få barna og ungdommene til å reflektere over situasjoner de kunne komme opp i, og prøve å finne ut hva de eventuelt kan gjøre selv.

Hva kan du gjøre hvis du kommer hjem og mamma er full? Har du noen du kan ringe til? Bare å få i gang den tankeprosessen at du føler deg veldig alene i din store verden. Men er det noen du kan ringe? Har du en lærer, moren til en venninne av deg. Ja, få i gang den tankeprosessen Det er faktisk ting du kan ta fatt i selv. Du er ikke så hjelpesløs aleine som det du trodde du egentlig var. Det er gull verdt.

Mange av barna og ungdommene deltok for tredje gang, noen hadde vært med på mer enn fire kurs.

Det vi merket de åtte siste gangene, var at vi måtte virkelig prøve å pushe det litt videre, for de har vært med på det så mange ganger. Så til slutt så ble det til at de satt i en halvtime og snakket om hvilke lærere de hadde på skolen. Og det er veldig fint at de har et fellesskap seg i mellom, men da finnes det, det finnes for eksempel Aktiv her på huset som tilbyr ting de kan være med på å gjøre, også en gang i uken, uten dette programmet. Man må heller få inn nye barn.

5.3 Veiledning og oppfølging

Brikner (1993:19) peker på at erfaringsutveksling og veiledning er spesielt viktig i frivillig sosialt arbeid. Det tjener til å utvikle de ikke faglærte frivillige, oppsummere og videreformidle erfaringer og gi mulighet til å *lesse av* opplevelser, tanker og følelser.

5.3.1 Loggskrivning åpner for refleksjon

To gruppeledere samarbeidet om å lede gruppemøtene. Etter hvert møte skrev de en felles logg. I følge malen for loggbokføring skal loggen dokumentere metoder, arbeidsprosesser og hjelpemidler som er brukt i kursene.

Gruppelederne mente loggskrivningen var veldig nyttig når det gjaldt å oppsummere og bearbeide det som hadde skjedd på møtet. En trakk frem at loggskrivningen åpnet for refleksjon og samtale mellom de to gruppelederne som hadde ledet gruppen i fellesskap.

5.3.2 Veiledning og oppfølging

Gruppelederne mente de fikk god oppfølging fra ledelsen i prosjektet. En av dem omtalte spøkefullt prosjektleder og prosjektmedarbeider som *våre gurer*.

Det er jo de vi spør hvis det er noe vi lurer på, eller bare diskuterer hva vi kan gjøre. Den og den sa det, og hvordan kan man håndtere det, hvis det har vært noen ganger som det har vært ekstra vanskelig. Og det har det jo.

Alle gruppemøtene ble holdt på samme dag. Prosjektleder og prosjektmedarbeider var alltid til stede fordi de også var gruppeledere for hver sin gruppe. Etter at gruppemøtene var ferdig for dagen, samlet prosjektleder og prosjektmedarbeider gruppelederne til et møte.

Hensikten med møtet var at gruppelederne skal kunne ta opp saker de hadde opplevd som vanskelig. Gruppelederne sa at de benyttet anledningen til å ta opp vanskelige situasjoner.

Det kan jo være noen ganger at barn som aldri har pleid å åpne seg noe særlig, og vi har fått til å trykke litt på riktig knapp, altså i gåseøyne, hvor de, eller han eller hun blir sittende og gråte.

Men etter hvert var disse møtene blitt veldig tidkrevende. Gruppelederne forklarte det med at siden møtet ble holdt rett etter gruppemøtene, var alle så engasjerte og oppglødde og gjerne ville dele sine opplevelser med de andre. Men de mente det også hadde sammenheng med formen på møtet. Gruppelederne ønsket kortere møter, og det hadde blitt noe bedre.

Det er derfor vi har kjørt på det nå i det siste, hvis noen har noe vanskelig, så tar de opp det. I stedet for at man blir sittende å si: Så gikk det bra med den, og så gikk det bra med den. Hvis alle skal sitte sånn med åtte barn så blir det ...

En av gruppelederne var også skeptisk til hvilke saker som ble tatt opp på gruppeledermøtet.

Det barnet gikk ikke på skolen på torsdag, men er det noe å ta opp? Det er noe som vedkommende sliter med i sitt privatliv altså. Jeg kan ikke komme med noe råd, skjønner du hva jeg mener?

I stedet for et møte etter gruppemøtene kunne noen av gruppelederne i stedet tenke seg individuell veiledning ved behov. De mente at føringen av loggbøker sammen med den andre gruppelederen ga mulighet til refleksjon over det som hadde skjedd i gruppen. Videre mente de at den skriftlige loggen ga prosjektleder den nødvendige oversikt over aktiviteten i gruppene.

5.3.3 Å være frivillig

Gruppelederne henviste flere ganger til deres rolle som frivillige. De mente det var viktig at tiden deres ble respektert. Det handlet blant annet om å få informasjon i god tid. Det å få beskjed samme dag om å holde en powerpoint-presentasjon på et foreldremøte var lite populært. Videre handlet det om at de ønsket at tiden deres skulle bli godt utnyttet.

Hvis man tenker på at man trenger kanskje ikke bruke to timer på å sitte og snakke om alt og ingenting etterpå. Gruppelederne var bekymret for mangel på nyrekruttering til

støttegruppene. I stedet for et langt møte kunne de tenke seg at de heller hadde brukt en halv time til å fordele oppgaver rundt rekruttering av nye medlemmer.

Vi er ferdig med gruppene klokka sju da, ok, du reiser på den fritidsklubben og du reiser på den. (...)Altså sånne ting, at man heller kunne satt opp en ordentlig plan på det.

5.3.4 Vurdering og anbefalinger

Kurset gruppelederne gjennomgikk i forkant av perioden som observatører ble vurdert som meget bra. Det at de erfarne kurslederne ga konkrete tips og råd basert på sine egne erfaringer ble sett på som spesielt nyttig. Det var ingenting gruppelederne ønsket å endre med selve opplegget for kurset annet enn at det kunne vare lenger. En kunne tenke seg å lære mer om *Ulve-* og *Giraff- språket*.

Observatørperioden ble sett på som svært nyttig og lærerik. En av gruppelederne problematiserte observatørrollen. Her anbefaler vi at gruppelederne trekker observatøren mer aktivt med i utformingen av observatørrollen.

Gruppelederne vi intervjuet mente barna og ungdommene hadde stort utbytte av å være med i støttegruppene. De ga mange eksempler på at deltagelse i kurset hadde gitt deltakerne et verktøy til å håndtere følelser og til selv å finne løsninger i vanskelige situasjoner.

Gruppelederne problematiserte at flere barn og unge deltok for tredje og fjerde gang på kurset. Det kan være flere grunner til at så mange ønsker å gå på mer enn ett kurs. Funn fra intervjuene viser at mange hadde savnet et slikt tilbud. Når de endelig treffer likesinnete og får anledning til å snakke åpent om det som har plaget dem, kan det være vanskelig å bryte opp etter åtte møter. Men når enkelte av barna har deltatt på kurs i tre år, kan støttegruppene lett få karakter av et permanent fritidstilbud fremfor et avgrenset kurstilbud med en tydelig målsetting. Videre kan det, dersom relasjonene blir tette og langvarige, være vanskelig å holde fast ved målsettingen om ikke å ha som intensjon å løse barnas problemer.

Etter vår oppfatning ligger en viktig utfordring i å hjelpe deltakerne til å avslutte og komme videre. I ett av evalueringsskjemaene fra ungdomskurset fant vi følgende svar på spørsmål om det var noe deltakerne savnet på kurset:

Kanskje noe om veien videre for de som ikke skal være med på neste kurs (selv om de fleste forhåpentligvis blir med).

Prosjektledelsen hadde allerede satt i verk noen tiltak for å hjelpe deltakerne på veien videre. Ett tiltak var at de eldste i mellomgruppen fikk tilbud om et kurs i ungdomsgruppen med andre tema og nye gruppedeltakere. Et annet var tilbud om å delta i AKTIV- gruppen. Det manglet foreløpig tilbud for barna som var under 13 år. Her hadde *De gjemte og glemte barna* oppfordret AKTIV til å lage et liknende aktivitetstilbud til de yngre barna også.

Andre tiltak var informasjon om ulike typer selvhjelpsgrupper som ACA, Vba og Al-Anon og sommerleirer i regi av AEF og Ungdom Mot Narkotika. For de eldste ungdommene var en mulig vei videre å kvalifisere seg til å bli gruppeledere. En hadde allerede gjort det og hadde i tillegg utdannet seg som talsperson for Voksne for Barn (VfB).

Når gruppelederne skrev felles loggbok virket det som om det ga god mulighet til både å *lesse av* og dele følelser og opplevelser. Det kan også gi anledning til veiledning av hverandre.

Gruppelederne mente de fikk god oppfølging av prosjektleder og prosjektmedarbeider, men kunne i stedet for et langt møte etter gruppemøtene tenke seg individuell veiledning ved behov. Som et ledd i oppfølging og opplæring av gruppelederne bør det også vurderes å trekke inn en ekstern veileder for å gi tilbud om gruppeveiledning. Det ville kunne avlaste prosjektleder og prosjektmedarbeider og fungere som en oppfølging av grunnkurset gruppelederne har vært gjennom.

I referater fra gruppeledermøter går det frem at prosjektleder har forsøkt å kartlegge hvilke oppgaver de frivillige har lyst og anledning til å gjøre. Vi fikk inntrykk av at

gruppelederne savnet en planmessig og ikke minst forutsigbar utnyttelse av de frivillige ressursene. Gruppelederne representerer blant annet en viktig ressurs når det gjelder å rekruttere nye kursdeltakere og ga tydelig uttrykk for at de var motivert for oppgaven. Ut fra dette bør det legges en langsiktig plan for gruppeledernes oppgaver basert på deres ønsker og forslag.

6. Tid, sted og varighet

Støttegruppene har møte hver tirsdag. Møtet varer fra klokken 17.00 til kl. 19.00. Både barna og ungdommene mente at det var passe lengde på møtene. Foreldrene og barna syntes det gikk greit å komme seg til lokalene som ligger midt i Oslo sentrum. Lokalene ble beskrevet som greie, men et av barna uttalte:

Stolene kunne vært mykere og så kunne det vært litt mer som en liten stue.

Foreldrene hadde ønske om at barnas gruppemøte kunne ha begynt en halv time senere.

Alle kursdeltakerne mente det var viktig at det var servering på møtene. Det var alt fra brød og pizza til frukt og nøtter. Det var viktig fordi de ikke alltid rakk å spise noe før de dro hjemmefra.

7. Informasjonsstrategi

Prosjektet har drevet en omfattende markedsføring av tilbudet om støttegrupper gjennom stands med utdeling av brosjyrer, oppslag i media, foredragsvirksomhet, julekampanjer, radiospot, plakater på T-banen og en omfattende skolekampanje. TV-aksjonen i 2008 som hadde som mål å hjelpe barn og unge som lider under voksnes rusmisbruk, samt skape større åpenhet og bevissthet om rusmisbruk. Medlemmer av prosjektet deltok i tv-sendingen og markedsførte prosjektet. Seminar om De usynlige barna blir arrangert 2 -3 ganger i året der blant annet skoler, barnevern, PPT, utekontakt og barneombud har blitt invitert.

Prosjektet er også blitt markedsført gjennom at AKTIV og SMIL har prosjektets nettsideadresse og logo i sine brosjyrer. Videre er *De gjemte og glemte barna* nevnt flere steder i *Voksne for Barn* sitt hefte *Skriv for livet*.

Vi vil her ta for oss spredning av informasjon gjennom T-banekampanjen, brosjyrer og skolekampanjen.

7.1 Informasjonsmaterieill

Informasjonsmateriellet består av plakater og en brosjyre. Brosjyren er en forbedret utgave av en tidligere versjon.

7.1.1 T- banekampanjen

I uke 51 og uke 52 i både 2006, 2007 og 2008 hang det plakater på alle T-banene i Oslo. Hovedbudskaper var *Det er ikke din skyld*. Nederst på plakaten var nettstedet og telefonnummeret til prosjektet oppgitt. Hensikten med kampanjen var, i følge prosjektmedarbeider, et ønske om å rekruttere barn og unge til støttegruppene i tillegg til å gjøre prosjektet kjent gjennom merkevarebygging. Det er ikke ført statistikk over henvendelsene prosjektet fikk etter kampanjen, men prosjektleder oppgir at det ikke var mange. To nye gruppelemmer og en ny gruppeleder oppga at de fikk informasjon

om støttegruppene gjennom plakater på T-banen. T-banekampanjen kan også ha ført til økt besøk på nettstedet uten at det finnes tall for dette.

7.1.2 Brosjyre

Prosjektet har utarbeidet en brosjyre som kan brettes ut. Fargene som er brukt er grått og oransje, de samme som går igjen på nettstedet. Forsiden har teksten *Det er ikke din skyld*. Utbrettet består av tre søyler med tekst under overskriftene *Dette bør du vite*, *Ta vare på deg selv* og *Bli med på kurs*. Det er forholdsvis lite tekst med et tydelig budskap. Oppfordringen om å bli med på kurs går igjen i teksten.

Der er noe uklart hvem som står bak kurstilbudet. Under overskriften *Bli med på kurs* står det: *På kurs hos barn og unge kan du møte andre som har det på samme måte som deg*. Baksiden av brosjyren har overskriften *Barn og unge* med nettadressen www.barnogunge.no og kontaktinfo post@barnogunge.no. Telefonnummer er også oppgitt, men sier ikke noe om eventuell telefontid. Under kontaktinformasjonen er en liten utgave av logoen til AEF plassert.

7.1.3 Vurdering og anbefalinger

Både plakaten og brosjyren har et tydelig budskap. Massekampanjer som T-baneaksjonen har ikke gitt store resultater når det gjelder rekruttering av deltakere til støttegruppene. En slik kampanje krever store ressurser og må vurderes opp mot andre aktiviteter. Alternative, mindre ressurskrevende aktiviteter kan være å mobilisere frivillige til å henge opp plakater på lavterskeltilbud for ungdom som *Helsestasjon for ungdom* eller fritidsklubber.

Brosjyren beskriver hovedinnholdet i kurstilbudet på en konsis og kortfattet måte. Det er også en fordel at brosjyren er foldet. Det vil da være mulig å legge inn lokal informasjon om oppstart på kurs med datoer og kontaktinformasjon. Det er oppgitt telefonnummer i brosjyrene, men det står ikke oppgitt telefontid. I følge prosjektmedarbeider er det ikke mange barn og unge som ringer telefonen som bare er betjent på dagtid. For å senke terskelen for å ta kontakt bør en vurdere å innføre

telefontid på faste dager om ettermiddagen i en periode før kurstart. Gruppelederne kunne da etter tur være tilgjengelig for informasjon om kursene.

7.2 Skolekampanjen

Helt siden prosjektet ble startet har skolene vært viktigste satsingsområde for rekruttering av barn og unge til prosjektet. Det har blitt sendt ut brev til skoler over hele landet hvert år. Brevet er stilet til sosiallærer/rådgiver/helsesøster med overskriften *Skolekampanje for å kunne nå ut til barn som vokser opp med rus i familien*. Brevet beskriver bakgrunnen og hensikten med prosjektet/kurstilbudet og avslutter med at prosjektet ønsker hjelp fra skolen til å nå ut til barn og unge og *kommer gjerne på et informasjonsmøte*. Målet med et informasjonsmøte er å få tillatelse til å komme inn i klasserommene og møte barna direkte for å rekruttere medlemmer til støttegruppene. På intervjutidspunktet var det bare en lærer som hadde tatt kontakt etter at det årlige brevet til skolene var sendt ut. Fra tidligere skolekampanjer er det en del skoler som har tatt kontakt for å få tilsendt brosjyrer, uten at det finnes sikre tall på det.

Prosjektleder fortalte at hun personlig hadde oppsøkt flere av Oslo-skolene uten at det har gitt resultater. Hun har også ringt til skolene det er sendt brev til, men har da fått opplyst at sosiallærer/helsesøster ikke har mottatt brevet. Prosjektleder ga uttrykk for frustrasjon over hvor vanskelig det var for prosjektet å få innpass i skolene. Hun fortalte at representanter for flere av skolene uttalte at de ikke hadde dette *problemet* på sin skole.

7.2.1 Skolekampanjen vurdering og anbefalinger

Skolekampanjen har krevd til dels store ressurser, men har gitt små resultater når det gjelder å rekruttere barn og unge til støttegruppene. En evaluering av undervisnings- og veiledningsmaterialet *Om kultur, kropp, og kommunikasjon*, utarbeidet av Sosial- og helsedepartementet, viser at det er problematisk å nå ut til målgruppen gjennom masseutsendelser til skolene (Sverdrup og Baklien 2002). På tross av at materialet var sendt ut til samtlige grunnskoler, videregående skoler og helsetjenesten, hadde hele 74 prosent av lærerne i undersøkelsen ikke kjennskap til det, 18 prosent hadde hørt om det, men bare 8 prosent av lærerne hadde brukt materialet. En forklaring på dette var at

skolene ble oversvømt av materiell om *alt som er viktig* (Sverdrup og Baklien 2002: 91). Administrasjonen hadde ikke ressurser til å katalogisere og distribuere. Resultatet var at materialet i stor grad ikke ble formidlet videre.

Andre faktorer som spilte inn var at lærerne mente de ikke hadde tid å sette av til forebyggende arbeid på grunn av knappe ressurser. I tillegg mente mange lærere at de ikke hadde den type problemer på sin skole (Sverdrup og Baklien 2002). Denne evalueringen konkluderer med det har liten hensikt å sende ut skriftlig materiell til hele skolesektoren ut fra erfaringene med at det i liten grad blir distribuert videre. Helsesøstre på skolen var de som hadde mest kjennskap til undervisningsmaterialet, men de hadde fått det via helsestasjonene de arbeidet på, og ikke via skoleledelsen.

Strategien med å prøve å komme inn i klasserommene for å rekruttere barn og unge til støttegruppene har ikke gitt resultater og kan virke lite realistisk å få til. Dersom ønsket er å møte ungdom direkte, bør en oppsøke steder der ungdom befinner seg som for eksempel ungdomsklubber, slik gruppelederne foreslår.

Masseutsendelser til skolene med informasjon har ikke gitt nevneverdige resultater. I løpet av våren 2010 skal en rekke kommuner arrangere opplæring for lærere og førskolelærere gjennom prosjektet *Barn i rusfamilier – tidlig intervensjon*. Deltakerne skal få opplæring og veiledning i hvordan man på et tidlig tidspunkt kan oppdage og identifisere barn som vokser opp i familier med belastende rusmisbruk. En evaluering av dette prosjektet viste at lærere hadde liten kjennskap til ulike tilbud for barn av rusmisbrukere (Baklien og Wejden 2009). Å markedsføre kurstilbudet og nettstedet på slike samlinger kan bidra til at informasjonen kommer direkte ut til motiverte lærere.

I stedet for masseutsendelser til skolene bør det heller gjøres tiltak for å sikre at helsesøstre på skolene kjenner til tilbudet, i områder der det er konkrete planer for å sette i gang støttegrupper. Erfaringer fra andre prosjekter viser at det er større sjanse for at helsesøstre får informasjonen dersom den blir sendt til helsestasjonen fremfor til skolen (Baklien og Wejden 2009).

7.3 Navn på støttegruppene

En av årsakene til at tilbudet om kurs/støttegrupper er lite kjent kan være at det ikke har et tydelig navn som blir brukt i markedsføringen. Prosjektnavnet *De glemte og glemte barna* blir brukt når prosjektleder informerer om prosjektet utad på kurs og konferanser. Forøvrig blir *Barn og Unge* brukt som navn på nettstedet og i epostadressen til de ansatte i prosjektet. Videre sto det i brosjyren: Kom på kurs hos *Barn og unge*. Dersom det er ønskelig å bruke *Barn og unge* bør det brukes konsekvent i all markedsføring av tilbudet for å gjøre det kjent, gjerne med en lett gjenkjennelig logo.

8. Dokumentasjon av henvendelser, deltakere og innhold i kurset

8.1 Statistikk

Det har ikke vært ført statistikk over henvendelser over telefon eller epost til prosjektet. Manglende dokumentasjon gjør at prosjektet ikke har oversikt over hvem (barn og unge, foreldre, lærere, eventuelle samarbeidspartnere i behandlingsapparatet) som henvender seg til prosjektet, og hvorfor de henvender seg. Mangel på den type registrering gjør det vanskelig å dokumentere effekten av ulike kampanjer som T-banekampanjen og skolekampanjen.

Det har heller ikke blitt ført en detaljert oversikt over antall deltakere på kursene og hvor mange som eventuelt har falt fra underveis. Som et eksempel fortalte en av ungdommene at flere gutter hadde sluttet og at det bare var en gutt igjen i gruppen. Dersom en oversikt over frafall viser at mange gutter slutter underveis i kurset, vil det for eksempel bety at prosjektet må gjøre tiltak for at guttene skal trives bedre i gruppene.

Prosjektet bør gjennomgå behovet for dokumentasjon og utarbeide rutiner for dette. Vår anbefaling er at alle henvendelser blir registret (og anonymisert) på et egnet skjema. *Hvordan* de som henvender seg har fått vite om tilbudet må være viktig for prosjektet å vite i tillegg til *hva* henvendelsen gjelder. Når det gjelder barna og de unge bør en i tillegg registrere opplysninger som alder og kjønn.

8.2 Loggbøkene

Som vi har vært inne på, skal loggen dokumentere metoder, arbeidsprosesser og hjelpemidler som er brukt i kursene. Hensikten er å få frem behovet for eventuelle forbedringer av kursopplegget. Loggen skrives etter en fastlagt mal. Navnet på gruppen og barnas fornavn blir registrert. Det som skal dokumenteres bør være dagens tema, hva som konkret ble gjort, om det ble brukt tid på andre tema, interessen for temaet og

hvordan diskusjonen gikk. På den måten kan loggbøkene tjene til å sikre at innholdet og metodene i kurset blir godt dokumentert.

Det bør imidlertid innskjerpes at sensitive opplysninger som ikke er relevant for dette formålet ikke blir dokumentert i loggbøkene. Ut fra hensikten med loggen er det noe uklart hva en vil dokumentere med spørsmålene: *Fremkom det noen reaksjoner eller kommentarer fra forrige gruppesamling? Skjedde det noe spesielt? Og hadde noen av gruppedeltakerne bruk for oppfølging i etterkant?*

Dersom slike opplysninger knyttes til navn på deltakerne kan det etter vår oppfatning by på problemer med hensyn til personvernet. I gjennomgangen av loggene fant vi at dette kan være problematisk.

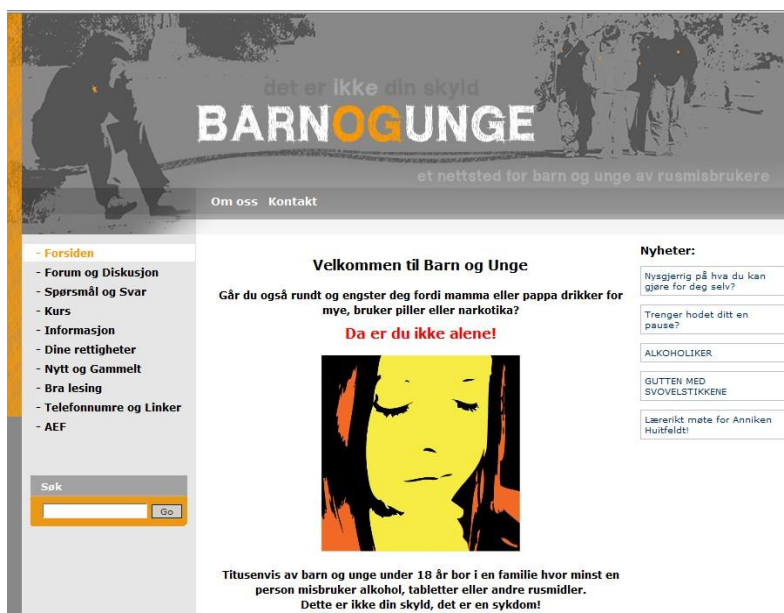
9. Nettstedet www.barnogunge.no

Nettstedet ble opprettet sommeren 2005. Prosjektet har gjennom opprettelsen lyktes i å nå ut til en rekke barn og unge som lever i familier med rusmiddelmisbruk. En oversikt fra 2008 viser at nettstedet hadde ca 128 visninger per døgn. På denne måten når prosjektet ut til barn og unge uavhengig hvor de bor i landet.

9.1 Hvordan nettstedet kommuniserer

Lisbeth Thorlacius (2004) trekker frem følgende punkter som viktige for å beskrive hvordan et nettsted kommuniserer visuelt: hva nettstedets eier ønsker å formidle, hva nettstedet består av, hva den faktiske opplevelsen av nettstedet er, om det er lett å navigere i det, hvem den tenkte mottaker og hvem den faktiske mottaker av nettsiden er.

9.1.1 Hva ønsker nettstedets eier å formidle?

Navnet på nettstedet www.barnogunge sier ikke noe om målgruppen, men nettstedets forside formidler tydelig i headingen hvem nettstedet er til for. Barn og unge, et nettsted for barn og unge av rusmisbrukere. Videre er budskapet:

Det er ikke din skyld, du er ikke alene, du kan ikke få andre til å slutte og ruse seg, og det er heller ikke ditt ansvar, men du kan hjelpe deg selv til å få det bedre.

Prosjektet ønsket et nettsted med et enkelt design, ikke for livlig og ikke for trist. Utgangspunkt var at brukerne av nettstedet antagelig var ganske triste og lei seg når de logget seg inn. Det grå understreker det mer formelle, men ved å spille på den oransje fargen var intensjonen å skape et lettere uttrykk. Meningen med disse fargene var å understreke at det står noen voksne bak nettstedet som tar dem på alvor. *Vi vet at du har det vondt, men det vil gå bra.* Fargene på nettstedet går igjen i brosjyrer og annet materiale, og representerer en type merkevarebygging.

9.1.2 Hva består nettstedet av?

Nettstedet har to diskusjonsfora. Det ene heter *Forum og diskusjon*. Her oppfordres barn og unge til å fortelle om sine egne opplevelser, lese hva andre har skrevet og diskutere ting som de synes er viktig. Det blir understreket at anonymiteten blir ivarettatt og at ingen på nettstedet kan se hvem som har sendt innlegget. Innlegg i dette forumet blir ikke kommentert av redaksjonen for nettstedet. De som ønsker kommentarer, får beskjed om å benytte seg av neste diskusjonsforum som heter *Spørsmål og svar*.

Hensikten med *Spørsmål og svar* er formulert slik:

*Er det noe du går rundt og lurer på? Men kanskje ikke helt vet hvem du kan spørre?
Kanskje vi har noe å gi til svar? På denne siden kan du sende inn ditt spørsmål til oss.*

Under *Kurs* finner en først noe generell informasjon om kursene og en link til uttalelser fra tidligere kursdeltakere. Deretter er det telefonnummer både navngitte kontaktpersoner, samt en link til kontaktmulighet på epost. Underlinker viser til kurs i Stavanger og Oslo.

Under *Informasjon* presenteres noen utsagn eller påstander om rus for å eksemplifisere hva dette dreier seg om, deretter er det linker til informasjon om rusmidler, rusmisbruk og rusavhengighet. Under *Dine rettigheter* ligger *Nyttig informasjon*. Først en link til *Hva kan du gjøre*, her er nyttig informasjon over hva barn og unge kan gjøre for seg selv. FNs barnekonvensjon er viktig kunnskap, det samme er informasjonen om hva du har lov til å gjøre til enhver tid i ulike alder fra 0 – 18 år, noe som kan ha spesiell nytteverdi for barn som tidlig må ta mye ansvar.

Under *Nytt og Gammelt* henvises det til ulike linker. Linkene til nettTV-sidene fungerte bra, og filmene er gode og gjør inntrykk. Her ligger også linker under nyheter og litt eldre ting.

Bra Lesning gir referanser til to bøker som en kan låne på biblioteket.

Linker og telefonnummer til bra steder inneholder akkurat det, og det ser ut som om linkene fungerer bra. Filmen 800TRYGG, er interaktiv og barna kan klikke på ulike spørsmål for å få svar. Til sist på venstre felt er informasjon om AEF, som eier nettstedet *Barn og unges*.

I høyre sidefelt finnes linker til fem ulike steder under vignetten *Nyheter*. Først kommer artikkelen *Nysgjerrig på hva du kan gjøre for deg selv?* Her handler det om å våge å ta kontakt med noen. I *Trenger hodet ditt en pause?* finner man en link til nettstedet *UNGDOM MOT NARKOTIKA* og aktiviteter de organiserer. Meningen er at alt ikke bare skal dreie seg om samtaler og prat, men at fysisk aktivitet kan være godt å drive med i trygge omgivelser. Dette tilbudet gjelder bare Oslo, noe som ikke kommer frem før langt ned i teksten.

9.1.3 Hva er den faktiske opplevelsen av nettstedet?

Vi spurte barna og ungdommene vi intervjuet om hvordan de oppfattet nettstedet. Alle barna hadde vært inne på nettsiden, men var ikke aktive brukere av nettstedet. En hadde sendt inn et dikt og hadde vært inne for å lese det. En hadde vært inne på nettstedet i en skoletime sammen med resten av klassen som et ledd i undervisningen. Vi fikk inntrykk av at barna ikke brukte nettstedet fordi de fikk dekket behovet for kontakt med andre i samme situasjon gjennom støttegruppene.

En av ungdommene hadde brukt nettstedet til å melde seg på en sommerleir. En annen hadde gått inn for å finne informasjon om kurs. Hun mente det var nyttig å kunne gå inn på nettstedet for å få vite litt mer om kursene før en meldte seg på. En av ungdommene karakteriserte nettstedet som *helt greit*. Men mente det var *litt 90-talls og ikke særlig ungdommelig*.

9.2 Hvordan fungerer de interaktive elektronisk baserte tilbudene om råd og støtte?

Barna og ungdommene vi intervjuet hadde ikke brukt dette tilbudet på nettstedet. Vi testet det ut for å se hvor rask respons vi fikk. Da vi sendte inn testspørsmålet til *Spørsmål og svar* fikk vi umiddelbart en elektronisk melding om at spørsmålet var mottatt. Samme dag mottok vi et personlig svar på testen vår. Vi prøvde det samme på linken som var under kurs og fikk samme responsen.

9.2.1 Forumet Spørsmål og svar

Under *Spørsmål og svar* lå det 29 spørsmål av ulik karakter som alle har fått grundige svar fra navngitte ansatte i prosjektet. I følge prosjektmedarbeider lå det på intervjutidspunktet rundt 20 svar og ventet på å bli publisert. Dette ble forklart med at det var tidkrevende å vedlikeholde nettstedet og prosjektmedarbeider har mange oppgaver i tillegg.

I perioden vi fulgte med på nettstedet (mai 2009 til desember 2009) ble det ikke publisert noen nye innlegg. Da vi tok dette opp, viste det seg at på grunn av en teknisk svikt hos nettleverandøren var 90 besvarte innlegg i 2009 falt ut fra nettstedet.

9.2.2 Forum og diskusjon

Her lå det 60 innlegg ute og en god del av dem er kommentert av andre barn eller unge. Noen innlegg er rene meningsytringer der den som kommenterer sier seg enig. Andre stiller konkrete spørsmål og ber om råd.

9.3 Hvordan kan nettstedet forbedres, styrkes og kvalitetssikres?

Nettstedets styrke er helt klart innholdet med mange gode tekster, som er svært relevante. Det er oversiktlig og lett å navigere i. Nyttige linker gjør at nettstedet fungerer som en portal på nettet til mer informasjon til den som trenger det. Nettstedets utseende virker seriøst og tillitsvekkende. Men det kan stilles spørsmål om det bli litt for seriøst og alvorlig.

Et liknende dansk nettsted hope.dk/ung (21.10.10) har et mer dynamisk og ungdommelig preg. De bruker sterke farger, tegneseriefigurer og bilder. Det er mange ulike aktiviteter som *Hjelp Kaja* der en kan gå inn i *Kajas hjem* og gi henne ulike råd om hva hun kan gjøre når moren drikker. Det er laget som et spill der alle dilemmaene Kaja møter blir belyst.

En av ungdommene mente at nettsiden ikke var særlig *ungdommelig*. Vi vet lite om hva barn og unge mener om utformingen. Det kan derfor være nyttig å få innspill fra barn og unge på hvordan den bør se ut.

Det bør innføres rutiner for kontroll av nettstedet og gammelt stoff bør fjernes til fordel for nyere stoff. Eksempel på ting som bør fjernes fant vi under Tidligere kurs Stavanger 2007. Her sto det at det snart skulle legges ut en logg, men det lå ingenting ute. Videre lå det ute informasjon om kurs som allerede var startet. Her bør det i stedet ligge informasjon om når neste kurs starter opp.

Foreløpig er det bare barn og unge i Oslo og Stavanger som har fått anledning til å gå på kurs. Et viktig poeng med disse kursene er å treffe andre i samme situasjon. Men det er likevel mye informasjon som blir gitt på kursene som kunne vært lagt ut i form av et nettbasert *kurs*. Det kunne for eksempel bestå av korte innledninger på lydfiler med de samme tema som gruppelederne har på kursene, spørsmål og svar og ulike råd.

Forumet *Spørsmål og svar* må overvåkes bedre. Når det er publisert få nye svar, kan brukerne av nettstedet oppfatte det som om det er liten interesse for å sende inn spørsmål. Det kan og tenkes å svekke interessen for å bruke nettstedet dersom det går lang tid mellom hver gang nye ting blir lagt ut. *Spørsmål og svar* som legges ut bør dateres.

For å styrke kommunikasjonen med brukerne er det viktig at forumet synliggjør den aktiviteten som faktisk går for seg. Det bør legges ut informasjon om at alle som sender inn spørsmål får raskt svar, men at det kan gå noe tid før innleggene blir publisert. Deretter bør det settes i verk tiltak for å få publisert innleggene fortløpende.

Prosjektleder fortalte at de hadde forsøkt å mobilisere frivillige for å avhjelpe prosjektmedarbeider med å svare på innlegg. Dette hadde ikke fungert i særlig grad. En forklaring kan være at det er vanskelig for frivillige å sitte alene med dette arbeidet. Noen av spørsmålene som stilles i innleggene er kompliserte og krever at en i svaret henviser til lover og regler. I andre innlegg kan det være etisk vanskelige problemstillinger som reises.

Det kan være mer hensiktsmessig å etablere en gruppe av frivillige som møtes jevnlig og utarbeider svar i fellesskap. Gruppen kunne i tillegg ha ansvar for å overvåke nettstedet med tanke på oppdateringer. Det bør legges en plan for å rekruttere frivillige som har interesse og kompetanse for denne type veiledning.

I *Forum og diskusjon* ble det ikke lagt ut nye innlegg i perioden juni til desember 2009. Noen av innleggene beskriver vanskelige situasjoner og ber om råd og hjelp i form av konkrete spørsmål. Manglende respons på slike innlegg kan gi et inntrykk av at *ingen bryr seg*, noe som kan virke demotiverende mot å bruke forumet. Det står riktignok i

informasjonen at eier av nettstedet ikke svarer på disse spørsmålene og de som har spørsmål henvises til *Spørsmål og svar*. Men det kunne kanskje vært en tydeligere oppfordring om å rette spørsmålene til *Spørsmål og svar* dersom innsenderen vil være sikker på å få svar.

10. Organisering av prosjektet

Selve organiseringen av prosjektet er ikke et fokus for denne evalueringen. Vi vil likevel trekke frem noen aspekter ved organiseringen fordi den blant annet virker inn på hvordan arbeidet rundt støttegruppene og nettstedet drives. I følge Orvik (2004) er organiseringen selve prosessen som ligger til grunn for at organisasjonens oppgaver blir ivaretatt. Videre bidrar organiseringen til å sikre kontinuitet og forutsigbarhet.

Prosjektet har ikke nådd målsettingen om å opprette støttegrupper i fem byer/geografiske områder i Norge. Organiseringen der gruppene er opprettet i Oslo og Stavanger er sårbar. Aktiviteten i Stavanger lå nede i ett år.

Kaasa og Jelstad (2009) har evaluert Home-Start som rekrutterer frivillige familiekontakter. De finner at uten en betalt koordinator er det vanskelig å få til en systematisk tilrettelegging av den frivillige innsatsen. Den betalte koordinatoren tar i mot frivillige, foretar opplæring og sørger for at de frivillige blir sett og hørt. Erfaringene fra prosjektet *De gjemte og glemte barna* viser også at rekruttering og oppfølging av frivillige vanskelig kan ivaretas uten den stabiliteten som lønnete ansatte innebærer.

For å sikre kontinuitet må det legges konkrete planer for rekruttering til gruppene og konkrete planer for å rekruttere frivillige gruppeledere. Planene må være realistiske ut fra de ressursene prosjektet har til rådighet. Lokallagene i AEF har vist seg ikke å ha ressurser til å spille den aktive rollen de opprinnelig var tiltenkt i prosjektet. Det er derfor viktig at det blir gjort tiltak for også å rekruttere frivillige utenfor organisasjonen. Det skulle være gode muligheter for å rekruttere gruppeledere i Oslo blant for eksempel høgskolestudenter i sosialt arbeid eller sykepleie. Konkrete planer for utnyttelse av de frivillige ressursene kan frigjøre prosjektledelsen for oppgaver de i dag må utføre selv. Et mål bør være at prosjektleder og prosjektmedarbeider blir frigjort fra å lede grupper i Oslo for å bruke ressursene på utbygging av organisasjonen og oppdatering og utvikling av nettstedet.

I det videre arbeidet med prosjektet bør det vurderes tiltak for å knytte planarbeid og utvikling av prosjektet tettere til AEF. Et slikt tiltak kan være å opprette en styringsgruppe.

11. Avsluttende kommentarer

Evalueringen viser at deltakerne, foreldrene og gruppelederne som ble intervjuet var meget fornøyd med utbyttet av støttegruppene. Ut fra det som kom frem under intervjuene ser intensjonen med støttegruppene ut til å være oppfylt.

Opplæring og praksis som observatører har vært vellykket på den måten at gruppelederne fremsto som trygge voksne som barna og ungdommene hadde stor tillit til. Videre virker opplæringen relevant med hensyn til å dekke de ulike temaene for gruppemøtene. En viktig utfordring er å hjelpe barn og unge som har behov for det, videre etter endt kurs. Noen tiltak er allerede satt i verk. For de over 13 år virker AKTIV-gruppen som et egnet tiltak, men det mangler fremdeles et liknende aktivitetstilbud til de yngre barna.

Andre viktige utfordringer er å:

- ✓ legge konkrete og realistiske planer for å opprettholde støttegrupper som allerede er i gang og bygge ut nye
- ✓ rekruttere flere frivillige
- ✓ utnytte de frivillige ressurser på en planmessig og målrettet måte
- ✓ sikre systematisk overvåking og oppdatering av nettstedet
- ✓ sikre at helsesøstre på skoler i utvalgte områder kjenner til tilbudet
- ✓ gjøre tilbudet om kurs/støttegrupper mer synlig
- ✓ sikre at tilbudet er kjent i alle ledd i viktige samarbeidsorganisasjoner som eksempelvis Blå Kors og Trasoppklinikken

Samfunnets tabuisering av rusmiddelmisbruk gjør det vanskelig å rekruttere barn og unge til tilbudet. Samtidig kom det frem i evalueringen at ungdommene og foreldrene som ble intervjuet lenge hadde vært på leting etter et slikt kurstilbud. Dersom tilbudet blir mer synlig, blir det lettere for barn og unge som allerede er motivert til å finne frem til kursene.

Med lovendringen som gir barn rettigheter som pårørende kan en regne med at behandlingsapparatet for rusmisbrukere vil ha en større oppmerksomhet på barna og ivaretagelsen av deres behov. Dette kan føre til en økt etterspørsel etter støttegrupper for barn og unge av rusmisbrukere.

Litteraturliste

Baklien, Bergljot & Tonje Wejden (2009). *Evaluering av prosjektet "barn i rusfamilier" -tidlig intervensjon*. Oslo: Statens institutt for rusmiddelforskning, rapport 1/2009

Brikner, K. (1993). *Formaliteter, folkelighet og moral: tavshedpligt i det frivillige sociale arbejde*. København: Socialministeriet.

Christensen, E.(1994). *Når mor eller far drikker... Interview med børn og forældre i familier med alkoholmisbrug*. Rapport 94:2. København: Social Forskningsinstituttet.

Dalland , O. (2007). *Metode og oppgaveskriving for studenter*. Oslo: Gyldendal akademiske.

Furnes, S. R.(2006). *Prosjektsøknad "Pedagogiske støttegrupper for barn og unge med foreldre med rusproblemer"*. Til sosial- og helsedirektoratet.

Gautun, H. (2006). *De gjemte og glemte barna. En evaluering av prosjektet pedagogiske støttegrupper for barn av rusmiddelbrukere*. FAFO-rapport 510.

Hansen,F. (2008). *Feige hjelpere og glemte barn – rus og familieliv. Tidsskrift for norsk psykologforening*. Vol 45. Nr. 10. 1266-67.

Morgan, D. L.(1990). *Focus groups as qualitative research*. Sage Publications. California.

Orvik, A.(2004). *Organisatorisk kompetanse: i sykepleie og helsefaglig samarbeid*. Oslo: Cappelen akademisk forlag.

Prosjektsøknad (2009) *"Pedagogiske støttegrupper for barn og unge med foreldre med rusproblemer"*. Til sosial- og heledirektoratet.

Solbakken, B.H og Lauritzen, G. (2006). *Tilbud til barn av foreldre med rusmiddelproblemer*. Oslo: Statens institutt for rusmiddelforskning, rapport 1/2006.

Sverdrup, S. og Baklien, B. (2002). *Informasjon, kommunikasjon og forebygging*. Oslo: NIBR-rapport 2002:13

Sverdrup, S. (2002). *Evaluering - Faser, design og gjennomføring*. Bergen. Fagbokforlaget.

Sverdrup, S. (2000). *Informasjon ved lov- og regelendringer: en analytisk tilnærming*. Sandvika: Asplan Analyse.

Thorlacius, L. (2002). *Visuel kommunikation på Websites*. Roskilde: Roskilde forlag.

Weiss, C.H.(1998). *Evaluation*. New Jersey: Prentice-Hall.

www.barnogunge.no

www.hope.dk (2010)

Vedlegg 1

Til foresatte

Evaluering av kurs/støttegruppene i prosjektet.

Diakonhjemmets Høgskole, avdeling for sykepleie, har fått i oppdrag av AEF (Arbeiderbevegelsens Rus-og Sosialpolitiske Forbund) å evaluere prosjektet i år.

Selve oppdraget er rettet mot å innhente informasjon fra deltakere/brukere i prosjektet i den hensikt å forbedre selve prosjektet. Alle krav til personvern, anonymitet og konfidensialitet vil bli ivaretatt. Det skal ikke være mulig å identifisere noen av deltakerne i rapporten/publikasjoner som skrives fra prosjektet.

Prosjektet ble sist evaluert i 2006 av Fafo, og på det tidspunktet var hovedmålsetningen for prosjektet å bringe ut informasjon om problematikken rundt barn av rusmisbrukere, samt å opprette støttegrupper for barn og unge. I og med at det da ikke var opprettet noen støttegrupper ennå, gikk evalueringen den gang ut på å beskrive og vurdere informasjonsaktiviteten, årsaken til at det ikke hadde vært mulig å starte opp gruppene, samt dreiningen i innsatsen i prosjektet som følge av dette.

Etter at vi nå er kommet godt i gang med kurs/pedagogiske støttegrupper for barn og unge, ønsker vi nå å få evaluert støttegruppene, ved å innhente erfaringene gruppeledere/barna og ungdommene, samt foreldre har hatt med støttegruppene.

Eli Kvamme og Tonje Sibbern vil gjennomføre et gruppeintervju der foresatte vil diskutere utbyttet av gruppene. De vil bruke båndopptaker og ta notater under gruppeintervjuet. Intervjuet vil ta omtrent en time og finne sted på et av våre grupperom.

Forskerne har taushetsplikt. Alle data som blir samlet inn blir behandlet konfidensielt. Eventuelle personidentifiserbare opplysninger som kommer frem under intervjuet vil bli anonymisert slik at ingen enkeltpersoner vil kunne kjenne seg igjen i den ferdige rapporten. Opptakene slettes når rapporten er ferdig.

<p>Prosjektet er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste. Det er vurdert som ikke meldepliktig fordi det ikke vil bli registrert personopplysninger som kobles til datamaterialet. Det er frivillig å være med, og du har mulighet til å trekke deg når som helst underveis, uten å måtte begrunne dette nærmere.</p> <p>Spørsmål kan rettes til : Eli Kvamme Diakonhjemmet Høgskole Telf: 46 66 07 23</p>	<p>Tonje Sibbern Diakonhjemmet Høgskole Telf: 22 45 1798</p>
--	--

Samtykkeerklæring:

Jeg har mottatt informasjon om evalueringsprosjektet av støttegruppene og gir tillatelse til at mitt barn deltar i gruppeintervjuet. Deltakelsen er frivillig.

Dato: _____

Underskrift

Vedlegg 2 Til gruppeledere

Evaluering av kurs/støttegruppene i prosjektet.

Diakonhjemmets Høgskole, avdeling for sykepleie, har fått i oppdrag av AEF (Arbeiderbevegelsens Rus-og Sosialpolitiske Forbund) å evaluere prosjektet i år.

Selve oppdraget er rettet mot å innhente informasjon fra deltakere/brukere i prosjektet i den hensikt å forbedre selve prosjektet. Alle krav til personvern, anonymitet og konfidensialitet vil bli ivaretatt. Det skal ikke være mulig å identifisere noen av deltagerne i rapporten/publikasjoner som skrives fra prosjektet.

Prosjektet ble sist evaluert i 2006 av Fafo, og på det tidspunktet var hovedmålsetningen for prosjektet å bringe ut informasjon om problematikken rundt barn av rusmisbrukere, samt å opprette støttegrupper for barn og unge. I og med at det da ikke var opprettet noen støttegrupper ennå, gikk evalueringen den gang ut på å beskrive og vurdere informasjonsaktiviteten, årsaken til at det ikke hadde vært mulig å starte opp gruppene, samt dreiningen i innsatsen i prosjektet som følge av dette.

Etter at vi nå er kommet godt i gang med kurs/pedagogiske støttegrupper for barn og unge, ønsker vi nå å få evaluert støttegruppene ved å innhente erfaringene gruppeledere/barna og ungdommene, samt foreldre har hatt med støttegruppene.

Eli Kvamme og Tonje Sibbern vil gjennomføre et gruppeintervju der gruppelederne vil diskutere utbyttet av kurs/gruppene. De vil bruke båndopptaker og ta notater under gruppeintervjuet. Intervjuet vil ta omtrent en time og finne sted på et av våre grupperom.

Forskerne har taushetsplikt. Alle data som blir samlet inn blir behandlet konfidensielt. Eventuelle personidentifiserbare opplysninger som kommer frem under intervjuet, vil bli anonymisert slik at ingen enkeltpersoner vil kunne kjenne seg igjen i den ferdige rapporten. Opptakene slettes når rapporten er ferdig.

Prosjektet er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste. Det er vurdert som ikke meldepliktig fordi det ikke vil bli registrert person opplysninger som kobles til datamaterialet. Det er frivillig å være med, og du har mulighet til å trekke deg når som helst underveis, uten å måtte begrunne dette nærmere.

Spørsmål kan rettes til :

Eli Kvamme

Diakonhjemmet Høgskole

Telf: 46 66 07 23

Tonje Sibbern

Diakonhjemmet Høgskole

Telf: 22 45 1798

Vedlegg 3 Til kursdeltakere i Barnogunge

Evaluering av kurs/støttegruppene i prosjektet.

Diakonhjemmets Høgskole, avdeling for sykepleie, har fått i oppdrag av AEF (Arbeiderbevegelsens Rus-og Sosialpolitiske Forbund) å evaluere prosjektet i år.

Vi ønsker å innhente informasjon fra deltakere/brukere i prosjektet i den hensikt å forbedre selve prosjektet. Alle krav til personvern, anonymitet og konfidensialitet vil bli ivaretatt. Det skal ikke være mulig å identifisere noen av deltakerne i rapporten/publikasjoner som skrives fra prosjektet.

Etter at vi nå er kommet godt i gang med kurs/pedagogiske støttegrupper for barn og unge, ønsker vi å få evaluert støttegruppene ved å innhente erfaringene barn/unge og gruppeledere, samt foreldre har hatt med støttegruppene.

Eli Kvamme og Tonje Sibbern vil gjennomføre et gruppeintervju der dere vil diskutere utbyttet av kurs/gruppene. De vil bruke båndopptaker og ta notater under gruppeintervjuet. Intervjuet vil ta omtrent en time og finne sted på et av våre grupperom. Tidspunktet vil vi komme tilbake til senere, men mest sannsynlig vil det bli i løpet av mai/juni.

Forskerne har taushetsplikt. Alle data som blir samlet inn blir behandlet anonymt. Eventuelle personidentifiserbare opplysninger som kommer frem under intervjuet, vil bli anonymisert slik at ingen enkeltpersoner vil kunne kjenne seg igjen i den ferdige rapporten. Opptakene slettes når rapporten er ferdig.

Prosjektet er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste. Det er vurdert som ikke meldepliktig fordi det ikke vil bli registrert person opplysninger som kobles til datamaterialet. Det er frivillig å være med, og du har mulighet til å trekke deg når som helst underveis, uten å måtte begrunne dette nærmere.

Spørsmål kan rettes til :

Eli Kvamme

Diakonhjemmet Høgskole

Telf; 46 66 07 23

Tonje Sibbern

Diakonhjemmet Høgskole

Telf: 22 45 1798

Rapporter fra Diakonhjemmet Høgskole

De nyeste rapportene er fritt tilgjengelige i fulltekst, kan ellers bestilles fra:
bibliotek@diakonhjemmet.no

2009/4: [Kombinert læring. En evaluering av IKT-støttet undervisning i sykepleierutdanningen med fokus på pedagogisk bruk av stream og leksjoner i anatomi, fysiologi og biokjemi.](#)

Hanne Maria Bingen og Martin Aasbrenn 55 s. + vedlegg.
ISBN: 978-82-8048-080-4

2009/3: [Boligproblemer for innbyggere med etnisk minoritetsbakgrunn. Sosialtjenestens problemforståelse, tiltaksrepertoar og muligheter/ Lene Østby og Elisabeth Brodtkorb](#) 33 s. ISBN: 82-8048-077-3

2009/2: [Nytter det? Evaluering av Home-Start Familiekontakten](#) / Asbjørn Kaasa og Beate Jelstad. 106 s. ISBN: 82-8048-076-5

2009/1: [Oppfølging av foreldre i kontakt med barneverntjenesten. Kunnskap og metoder i praktisk arbeid](#) / Tor Slettebø. 138 s. ISBN 82-8048-075-7

2008/7: Ikke som før. Skam - ervervet funksjonshemming og kulturelle krav / Marianne Cruys Sagen Dahl. - Sandnes : Diakonhjemmet Høgskole Rogaland, 2008. - 26 s. - ISBN 978-82-91046-10-5 Diakonhjemmet Høgskole Rogaland skriftserie nr. 7. Pris 75,- kr.

2008/6: Peace4kids - ART. Trening av sosial kompetanse med barn. Manual for 31 leksjoner / Sara Salmon, Rannveig Årstøl Salte, Tutte Mitchell Olsen (red.). - Sandnes : Diakonhjemmet Høgskole Rogaland, 2008. - 156 s. : ill. - ISBN 978-82-91046-09-9 Diakonhjemmet Høgskole Rogaland skriftserie nr. 6. Pris 150,- kr.

2008/5: [Nåla i posten. En evaluering av IKT-støttet undervisning i sykepleierutdanningen med fokus på pedagogisk bruk av stream og nettbaserte kurs/](#) Redaktør Hanne Marie Bingen. 89 s. ISBN: 82-8048-074-9

2008/4: [Pleietjeneste til S+. En evaluering av Fransiskushjelpens pleietjeneste til kreftpasienter med kort forventet levetid](#) / Hilde Lausund og Nina Karlsen. 64 s. ISBN: 82-8048-073-0. Kr 100,-

2008/3: [Med rom for livet. Evaluering av Kirkens Sosialtjenestes oppfølgingsarbeid](#) / Ingri-Hanne Brønne. 154 s. ISBN: 82-8048-072-2.

2008/2: [Verdien av en verdi-intervensjon](#) / Tom Eide og Hilde Eide. 54 s. ISBN: 82-8048-071-4. Kr 125,-

2008/1: [Barneverntjenestens arbeid med ungdom i alderen 18 til 23 år](#) / Inger Oterholm. 59 s. ISBN: 82-048-070-6.

2007/7: [Boligsosialt arbeid som helhet, samarbeid og individuell oppfølging. Evaluering av prosjekt Bolig med nogo attåt](#) / Ingri-Hanne Brønne. 76 s. ISBN:82-8048-069-2. Kr 125.

2007/6: ["Klubben er vår livsforsikring!" Evaluering av arbeidet i Familieklubbene i Norge](#) / Live Fyrand. 84 s. ISBN: 82-8048-068-4. Kr 125,-

2007/3: [BoSatt - Gode bortespillere på andres hjemmebane? Evaluering av prosjektet BoSatt Satelitt](#) / Ingri-Hanne Brønne

2007/2: [Brukermedvirkning i psykisk helsearbeid : sammenstilling av resultater fem prosjekter](#) / Sidsel Sverdrup. 25 s. ISBN: 82-8048-062-5.

2007/1: [Stram struktur: Styrke eller svakhet? : En underveisevaluering av prosjektet ?Nettverksterapeutiske tiltak? \(NTT\) i barnevernet](#) / Kristin Briseid og Ånund Brottveit.
86 s. ISBN: 82-8048-061-7. Kr 100,-

DIAKONHJEMMET HØGSKOLE

Denne rapporten er utgitt av
Diakonhjemmet Høgskole
Postboks 184, Vindaren
N-0319 Oslo
<http://www.diaconhjemmet.no>

Rapport: 2010/1
ISBN: 978-82-8048-083-5
ISSN: 1891-2753

Denne rapporten er en evaluering av prosjektet "De glemte og gjemte barna" i regi av Arbeiderbevegelsens Rus og – sosialpolitiske forbund (AEF). Prosjektet arrangerer støttegrupper/kurs for barn av unge av rusmisbrukere. I tillegg driver de nettstedet www.barnogunge.no

Eli Kvamme er cand polit med hovedfag i sosiologi og høgskolelektor ved Diakonhjemmet høgskole, avdeling for sykepleie.

Diakonhjemmet Høgskole har røtter tilbake til 1890, og er en virksomhet under stiftelsen Det Norske Diakonhjem. Høgskolen har 2200 studenter og 160 ansatte, fordelt på studiestedene Oslo og Rogaland.

Diakonhjemmet Høgskole skal utruste til tjeneste i samfunn og kirke, nasjonalt og internasjonalt gjennom utdanning og forskning. Høgskolens faglige fokus er diakoni, helse- og sosialfag.

Formidlingen er en viktig del av samfunnsoppdraget til Diakonhjemmet Høgskole. Denne rapportserien skal bidra til dette ved å skape dialog med praksisfelt og samfunn. I tillegg skal formidlingen bidra til at FoU-resultater blir omsatt i praksis.

Elektronisk distribusjon:
Diakonhjemmet Høgskole

Opphavsrettigheter

Forfatteren har opphavsrettighetene til rapporten
Nedlasting for privat bruk er tillatt.
Mangfoldiggjøring, videresalg av deler eller hele avhandlingen er ikke tillatt uten avtale med forfatterne eller Kopinor.